

MEMÒRIA DEL PROJECTE:

ELS ARXIUS: UN RECURS PER AL TREBALL DE RECERCA DE BATXILLERAT

**Metodologia i procediments per al
desenvolupament del Treball de Recerca amb
fonts de l'Arxiu Nacional de Catalunya**

**LLICÈNCIA D'ESTUDIS DE MODALITAT A
PER AL CURS 2001-2002**

Maria Pilar Reverté Vidal

Especialitat: Professora de Secundària (Ciències Socials)

Centre de Treball: IES VENTURA GASSOL (Badalona).
Actualment en comissió de serveis a l'Arxiu Nacional de
Catalunya.

SUMARI

	Pàg.
1.- INTRODUCCIÓ	3
2.- FONAMENTACIÓ TEÒRICA I ESTAT DE LA QÜESTIÓ	5
2.1. CANVIS EN L'ESCOLA: LA NOVA DIDÀCTICA DE LA HISTÒRIA	6
2.1.1. CANVIS SOCIALS I CULTURALS	6
2.1.2. RENOVACIÓ TEÒRICA I METODOLÒGICA DE LA HISTÒRIA	7
2.1.3. LA INNOVACIÓ DE LA DIDÀCTICA DE LA HISTÒRIA I DE LES CIÈNCIES SOCIALS	8
2.2. CANVIS EN ELS ARXIUS: NOVA ORGANITZACIÓ I FUNCIONS	11
2.3. RELACIÓ ESCOLA-ARXIUS	13
2.4. DEFINICIÓ DEL PROBLEMA	19
2.4.1. PER QUÈ NO ES TREBALLA AMB FONTS D'ARXIU?	19
2.4.2. QUINES SOLUCIONS ES PODEN PLANTEJAR?	23
3.- DESENVOLUPAMENT DEL PROJECTE	25
3.1. OBJECTIUS	25
3.2. METODOLOGIA DE TREBALL	26
3.2.1. METODOLOGIA GENERAL DE TREBALL.	26
3.2.2. DISSENY DEL PLA DE TREBALL	28
3.2.3. FASES DEL PROCÈS	31
3.2.4. METODOLOGIA EMPRADA EN CADASCUNA DE LES FASES DEL PROCÉS:	32
3.3.- DESCRIPCIÓ DELS RECURSOS UTILITZATS	49
3.4.- RESULTATS OBTINGUTS	50
3.4.1. DISSENY DEL SERVEI: FUNCIONS	50
3.4.2. RECURSOS DIDÀCTICS DEL SERVEI	51
3.4.3. ORGANITZACIÓ DELS RECURSOS	53
3.5.- SITUACIÓ DEL PROJECTE EN RELACIÓ A LES TASQUES FINALITZADES	54
3.5.1. DETALL DE LES TASQUES REALITZADES	54
3.5.2. TAULA RESUM DE LES TASQUES FINALITZADES	55
3.5.3. TASQUES PENDENTS DE REVISAR	56
3.5.4. AUTOAVALUACIÓ DE L'ASSOLIMENT DELS OBJECTIUS MARCATS	57

4. ESTUDIS I/O CURSOS REALITZATS	59
5.- CONCLUSIONS.	60
6.- RELACIÓ DELS MATERIALS CONTINGUTS EN L'ANNEX	61
7.- BIBLIOGRAFIA	63

“Els homes d’avui, podríem arribar a tenir la sensació d’haver estat deixats sols sobre la terra, sense passat ni futur i, per tant, sense una identitat”.

Ortega i Gasset

1.- INTRODUCCIÓ

L’escola, en tots els seus nivells, no és només una institució formativa, sinó que té un paper fonamental en la socialització dels nois i les noies. En aquest sentit, la seva responsabilitat és doble: D’una banda formar bons professionals; de l’altra formar individus capaços de viure i conviure en una societat democràtica -que es desenvolupa en un context de canvis culturals i tecnològics de primer ordre- tot i mantenint uns valors ètics i morals que els permetin integrar-se com a ciutadans d’una manera positiva, crítica i constructiva.

El Treball de Recerca representa –per la seva capacitat de síntesi de coneixements, procediments i valors- una de les activitats escolars en què més unides es veuen aquestes dues vessants formatives de l’escola, i de la qual es poden treure grans resultats pedagògics. La realitat de la pràctica docent però, ens porta a observar la dificultat d’obtenir recursos didàctics per al desenvolupament d’aquestes recerques escolars.

L’arxiu és, per a l’escola, una font de recursos inesgotable, però aquests recursos són inaccessibles –tant físicament com intel·lectual- a l’alumnat, per diverses raons que atenen a la conservació dels fons, o a les dificultats que representen, per una persona poc experimentada, la seva localització i interpretació.

Així, ens trobem en una situació en què l’escola demanda d’uns recursos –fonts primàries- de què l’arxiu en disposa. Cal doncs, trobar la manera d’habilitar uns serveis que facilitin l’accés material i intel·lectual a les fonts documentals per part de l’alumnat i que doni recursos al professorat per la tutorització i seguiment del Treball de Recerca.

El fet que els arxius hagin assumit com una de les seves principals funcions la de l’Acció Cultural, ajuda, en aquest moment, a la creació d’un clima que afavoreix la col·laboració entre ensenyants i arxivers, afavorint la creació de serveis didàctics als arxius de manera que aquests puguin desenvolupar un paper actiu en la formació de la cultura del nostre país i, evidentment, ajudant a l’escola en la seva tasca educadora.

El projecte que s'ha desenvolupat i que ara es presenta, consisteix en el disseny, organització i preparació de materials didàctics per la implementació del Servei Didàctic de l'Arxiu Nacional de Catalunya, orientat a la realització del Treball de Recerca de segon de Batxillerat. Per aconseguir-ho s'ha dissenyat el sistema, s'han seleccionat, organitzat i reproduït un conjunt de fonts documentals, preparant-les per a la seva consulta i, finalment, s'han elaborat materials didàctics per facilitar la interpretació de les fonts, amb orientacions per la realització del Treball de Recerca.

El Servei Didàctic de l'Arxiu Nacional de Catalunya (SDANC), s'ha dissenyat pensant en la creació d'un organisme viu, en permanent contacte amb la societat i especialment amb els usuaris, amb qui es pretén establir un sistema de feed-back constant, de manera que respongui sempre als objectius que es proposa, els quals han de ser permanents, tot i que canviïn les estratègies per assolir-los.

2.- FONAMENTACIÓ TEÒRICA I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

De les darreres transformacions culturals i socials, la més transcendent és, potser, la nova manera d'accedir a la informació, que condiona la capacitat de construir nous coneixements. Hem entrat en la societat de la informació, la societat en xarxa (Castells, M, 1997), que posa a l'abast de tothom multiplicitat d'informacions noves i dinàmiques.

El desenvolupament de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) dona pas a la creació d'allò que s'anomena la societat del coneixement. Sembla clar que en un futur, que es dibuixa no gaire llunyà, la riquesa dels països es definirà en base a la formació dels seus individus, més que no pas en base als seus recursos naturals, com havia estat fins fa poc. Les principals empreses econòmiques no són ja només les que es dediquen a l'explotació dels recursos naturals, sinó que prenen un paper important aquelles que gestionen la informació i la comunicació. El món econòmic canvia les seves formes d'actuar i d'organitzar-se. La mundialització de l'economia és ja un fet, i els canvis culturals que això implica, a nivell de les economies locals, són més grans del què hom podia pensar en un inici. Aquests canvis locals però, es donen també a nivell social i cultural: el treball comença a ser un bé precari, l'estabilitat laboral comença a ser un record del passat, no per què hi hagi dificultats econòmiques (o al menys no només per això), sinó que, fins i tot en els països més desenvolupats, els canvis tecnològics, socials i culturals en definitiva, són tant ràpids i importants, que cal seguir una constant formació i adaptació als canvis si es que es vol mantenir una activitat plena i satisfactòria, tant a nivell personal com social.

En aquest context, cal redefinir el rol del docent, però també el de les institucions educatives i culturals, en general, si és que es vol, realment, preparar als joves per als reptes que la nova societat genera.

Els models didàctics tradicionals, qüestionats des de fa temps, es tornen ara insostenibles i necessiten un canvi. En la nova societat de la informació ja no és cabdal l'acumulació de dades, sinó l'assoliment de les habilitats per obtenir-les ràpidament, interrelacionar-les i, en definitiva crear coneixement de manera autònoma. Una de les capacitats bàsiques del professorat haurà de ser la de dotar l'alumnat dels instruments d'ensenyament que els facilitin aquest aprenentatge autònom.

El Treball de Recerca, en aquest sentit, es presenta com una oportunitat de desenvolupament i afirmació del què han de ser uns nous plantejaments metodològics en la pràctica docent.

Aquests canvi però, per ser efectius, no només s'ha de donar en el model educatiu de l'escola reglada, sinó en totes les institucions que puguin tenir un paper educatiu. Els arxius, com a servadors d'una part del patrimoni cultural important, no poden ser aliens a aquesta necessitat. I no només per l'assoliment de l'objectiu de la difusió que els és propi, sinó per què en una societat moderna, que vol tendir cap al desenvolupament de les pròpies capacitats, no es poden mantenir les pràctiques aïllacionistes que han caracteritzat algunes institucions culturals tradicionals. En descàrrec dels arxius hem de dir que, de fet, a Catalunya, i des de fa anys, s'han desenvolupat un conjunt d'experiències fins al punt que ja podem començar a parlar d'una certa tradició de col·laboració ensenyament-arxius. Ara, però creiem que cal fer un pas endavant, i buscar un sistema de col·laboració que permeti la suma d'esforços, la qual faria que els arxius, realment, es convertissin en agents educadors al servei de tota la població. Si

s'aconseguís -en un futur- ajuntar aquests esforços, tots en sortiríem beneficiats: els arxius grans i petits, l'escola i –evidentment- la societat.

2.1. CANVIS EN L'ESCOLA: LA NOVA DIDÀCTICA DE LA HISTÒRIA

La necessitat de canvis, en la docència de les Ciències Socials, es dona com a conseqüència dels canvis socials i culturals que demanen l'adaptació de la pràctica docent a les noves necessitats; es fonamenta en els progressos de renovació teòrica i metodològica de la història, i en la innovació en la didàctica de les Ciències Socials.

2.1.1. CANVIS SOCIALS I CULTURALS

El fenomen del canvi tecnològic accelerat, lligat a unes relacions geopolítiques i econòmiques que tendeixen a la mundialització, fan que actualment es tendeixi a una homogenització cultural -relacionada amb la mundialització de l'economia- la qual cosa suposa una pèrdua de referents identitaris propis i una devaluació de la tradició particular, quan no, una desestructuració social flagrant amb els consegüents perills socials i individuals.

D'aquesta manera, la nostra societat i la nostra cultura es troben davant d'una situació que presenta un important grau de contradicció:

D'una banda una societat democràtica, en la qual es dona més accés a la informació, que està formada per individus que, a més, demanen aquesta informació, la qual cosa faria pensar en una societat en creixement, a nivell cultural, i en l'assoliment dels drets de les persones; és a dir, una societat més lliure formada per individus autònoms i crítics.

De l'altra banda però, aquesta és una societat que canvia ràpidament a nivell tecnològic i cultural, i a la que no serveixen els models tradicionals, que precisament rebutja, per inoperants i que tendeix a la uniformització dels valors i de les formes, la qual cosa ens apropa cada vegada més a l'anorreament de la capacitat crítica .

Davant d'aquesta situació es fa evident que l'escola ha de lluitar, com a element socialitzador de primer ordre, per afavorir els processos que portin al desenvolupament individual i a la reafirmació d'aquells elements de la pròpia cultura i del propi entorn que facin possible contrarestar l'empenta aculturadora que vivim. Per assolir aquest objectiu, des de la docència de les Ciències Socials s'ha de fer èmfasi en:

- **L'estudi de la Història Local**¹, utilitzant les fonts directes dels arxius o els treballs d'història oral, com una manera d'afermar en els individus els seus referents identitaris, i afavorint la cohesió social i cultural. És a partir d'aquest coneixement de la pròpia història que es poden entendre els fenòmens relacionats amb la història global i les altres cultures.

---

¹ Per aprofundir en el concepte d'història local com història total i no localista, veure: TERRADAS, I. Citat per MAYAYO et altri: *La història i els joves investigadors catalans. Ponències i comunicacions de les Primeres Jornades de Joves Historiadors Catalans celebrades al Centre Cívic de les Cotxeres de Sants els dies 4,5 i 6 d'octubre de 1984*. Ed. La Magrana. Institut Municipal d'història de l'Ajuntament de Barcelona. 1986.

- **Cal també preparar l'alumnat davant els reptes de la nova societat**, per fer-se preguntes i desenvolupar les tècniques que el facin capaç de trobar per ell mateix la resposta, de manera raonada i crítica, com una manera d'adaptar-se als canvis; buscar el coneixement i la visió global dels problemes socials i integrar l'anàlisi acurada d'una recerca d'història local dins d'una visió sintètica de la història general. Reconstruir la història total a partir de la síntesi creativa que aporta el treball de recerca.

Com amb qualsevol altre àmbit de formació, cal preparar els ciutadans del futur donant-los les eines procedimentals i els valors que els permetin **aprendre a aprendre**.

2.1.2. RENOVACIÓ TEÒRICA I METODOLÒGICA DE LA HISTÒRIA

A partir dels anys 90, l'estudi de la història ha començat a consolidar-se des d'una nova perspectiva globalitzadora, que la defineix com a lloc de trobada entre diferents ciències: Antropologia, filosofia, art, economia, psicologia, política, dret, religió, medicina, etc. Tot i això no s'ha de perdre de vista l'objectiu final de la història, que és: explicar com es fa precisament l'encaix entre les diferents ciències, i com això afecta als esdeveniments humans i a la vida de l'individu, dintre d'una època determinada.

Aquesta nova perspectiva ha comportat una diversificació de les tipologies de fonts en la construcció del coneixement històric.

Un dels nous aspectes que s'estudien actualment, és el de **la vida privada**. Aquest, però, és un concepte molt ampli que precisa d'una certa acotació: En principi s'entén per vida privada aquella que queda separada de les accions i relacions que anomenaríem públiques (diferenciació que es dona a partir del segle XIX com a conseqüència del què s'ha arribat a anomenar procés de "civilització", el qual implicava una separació de les esferes pública i privada i un augment de les actituds de preservació d'una intimitat que fins aleshores no havia estat tant marcada).

D'altres camps d'estudi, relacionats amb aquest enfocament, però que diferenciaríem del què és estrictament vida privada, són aquells en els quals té un major pes la relació del realment privat amb el públic, és a dir les relacions dels individus amb la societat que els envolta. Dintre d'aquest bloc situaríem els conceptes de **sociabilització, sociabilitat, vida quotidiana, usos i costums, tradicions, religiositat popular, folklore, oci, esports, festes i celebracions rituals**, i tots aquells conceptes que es relacionen amb el **món de les mentalitats i la cultura antropològica**.

La socialització es podria definir, de manera genèrica, com el procés pel qual un grup determinat dirigeix un conjunt d'accions a la formació dels individus com a éssers plenament integrats dintre del seu grup social. Es tracta de la transmissió de tots aquells valors culturals que facin possible aquesta integració. Per assolir aquest objectius, el grup es val de diferents estratègies, formalitzades o no, que es desenvolupen en cadascun dels diferents espais socials, i que pren formes diferents segons el grup d'edat i l'estatus a què s'adreça.

La sociabilitat per contra, fa referència a les activitats de relació dels individus entre ells, que sovint implica una certa socialització, però que també participa d'altres

finalitats com la de ratificació de rol o de estatus i que porta una certa càrrega de ritualització dels comportaments. La sociabilitat es refereix tant a les relacions formalitzades (l'associacionisme) com a les no formalitzades, les quals es donen en el què s'anomena espais de sociabilitat difosa (el carrer, les romeries, les festes, les manifestacions etc.)

De totes les relacions ritualitzades es desprenen al menys tres efectes principals: afirmació de la identitat, intercanvi dels valors culturals i finalment autoemplaçament simbòlic en la representació social.

L'estudi de les mentalitats i de la seva evolució passarà necessàriament per l'anàlisi de tots aquests elements de relació social, ja que és en contraposició amb els altres que els rols es defineixen de manera més neta.

D'acord amb aquest plantejament, **l'espai** ha de formar part dels estudis històrics ja que pren diferents accepcions: com espai urbanístic, com espai viscut i per tant expressió simbòlica de les relacions socials i del poder, com a entorn natural que pot arribar a condicionar la formació d'una identitat.

Aquests nous enfocaments obren camins fins ara poc explorats en la pràctica docent. Noves perspectives que permeten desenvolupar una docència de la història, no només més engrescadora per un alumnat adolescent, sinó que aporta una visió i una metodologia d'anàlisi que pot ajudar a desenvolupar tot un conjunt d'habilitats i de valors necessaris per l'educació dels futurs ciutadans.

2.1.3. LA INNOVACIÓ DE LA DIDÀCTICA DE LA HISTÒRIA I DE LES CIÈNCIES SOCIALS

La Didàctica de les Ciències Socials en general, i en particular de la Història, està vivint un procés de renovació important com a conseqüència dels canvis socials. En el nostre context ensenyar Història és un repte difícil, però al mateix temps és més necessari que mai per les raons abans esmentades.

En aquest sentit són importants **els avenços en la psicologia de l'aprenentatge**, que dona raons per estimular treballs de recerca amb fonts, que ajudin a desenvolupar i consolidar habilitats cognitives superiors. Superades les Teories de Piaget en relació al desenvolupament cognitiu, que ell explicava en funció d'uns estadis evolutius, la pedagogia constructiva i l'aprenentatge significatiu s'han consolidat com a models pedagògics moderns i s'han vinculat directament a la LOGSE.

Seguint aquesta idea, s'han donat un conjunt de processos innovadors que han utilitzat les fonts, en el procés d'ensenyament, imitant a l'aula el mètode de l'investigador i plantejant hipòtesis i projectes de recerca². A Catalunya, el mateix plantejament d'un Treball de Recerca en el currículum de Batxillerat, correspon a la plasmació d'aquesta filosofia en l'organització curricular.

---

² TRIBÓ, G.: *Arxius, fonts i didàctica de la història a Catalunya*. A "BALMA. Didàctica de les Ciències Socials, Geografia i Història". Núm 2. Ed. Graó. Barcelona. 1995

Les raons a favor de la didàctica amb fonts primàries i, concretament, l'explotació didàctica de l'arxiu, venen explicades de manera més concreta per la professora TRIBÓ amb els següents arguments:

- **Raons sociològiques:** L'ensenyament contextualitzat (treballs d'història local) a través d'un treball amb fonts primàries ajuda a assolir:
  - objectius socio-afectius, augmentant la cohesió social, a través del desenvolupament del sentiment de pertinença a una comunitat. Representa, per tant, un factor important per intentar evitar la desestructuració social mitjançant la identificació positiva de l'individu amb l'entorn.
  - La reconstrucció de la memòria col·lectiva estroncada. Segons Suzanne CITRON, la memòria trencada esborra el nexa entre el passat i el present. Un treball d'Història local en arxius ajuda a recuperar aquesta memòria, situant el temps personal dintre del temps social³
- **Pedagògiques:** cal cercar la coherència entre el coneixement escolar i el comportament social. Només a partir de la reflexió crítica i del coneixement de l'entorn es pot arribar a l'educació en valors socials i a treballar les actituds de participació i implicació responsable en els problemes socials.
- **Des de l'epistemologia històrica:** El medi és considerat com un àmbit territorial amb gran potencialitat didàctica. A més, el coneixement històric es concep com la integració de diversos coneixements. Es tracta d'explicar com funciona la societat, de posar en evidència els mecanismes que l'articulen. L'àmbit local es presenta com el marc idoni per interrelacionar les variables que conformen el coneixement històric i social.

Així, el treball amb fonts primàries no ha de ser plantejat només com una eina de motivació per l'alumnat o com una manera d'il·lustrar els temes donats a la manera tradicional, sinó que representa la via per mantenir el protagonisme de l'alumne en l'aprenentatge i facilitar-li el desenvolupament del propi pensament.

Tot i els avantatges abans esmentats, cal fer èmfasi en el perill que pot representar una mitificació del treball amb fonts directes. Els documents escrits contenen una informació concreta del fenomen estudiat, sotmesa a una percepció o interpretació i, en tot cas, tant si es tracta de documents escrits com de qualsevol altre tipus, sempre contenen una informació parcial i incompleta. Per això cal no mitificar els documents ni l'estudi amb fonts primàries de manera que allò que és un avantatge s'acabi convertint en un parany: el de "l'activisme didàctic", com ho tipifica G. TRIBÓ⁴. Les fonts primàries han de ser analitzades i interpretades amb l'ajuda de fonts secundàries - textos que donin un marc general o unes teories en les quals es pugui emmarcar el fenomen estudiat- i amb l'ajuda crítica del professor, de manera que es pugui produir una síntesi de transferència al coneixement històric general.

És convenient que el professor domini el procés d'aprenentatge sabent què vol ensenyar amb el treball a través de determinades fonts i quines capacitats pretén

---

³ TRIBÓ, G.: Op. Cit.

⁴ TRIBÓ, G.: Op. Cit.

incentivar en els seus alumnes.⁵ Cal, a més, i com a punt de partida, una reflexió teòrica de manera que els coneixements parcials, assolits en el treball amb fonts primàries, puguin ajudar a entendre i completar el coneixement dels fenòmens estudiats

El plantejament de la reforma educativa i concretament del Batxillerat LOGSE ha partit de la necessitat de canvi en el sistema educatiu en general, emfasitzant tots aquells procediments que porten l'alumnat a plantejar-se noves qüestions i noves hipòtesis, així com l'aprenentatge de tota una metodologia i unes tècniques que l'ajuden a resoldre aquestes qüestions. Només d'aquesta manera es poden educar individus crítics capaços de construir coneixement.

“El pas de la cultura viscuda a la cultura com a reconstrucció intel·lectual exigeix que l'alumnat tingui un fort protagonisme en el seu propi aprenentatge. Aquest pas difícilment es pot realitzar si l'alumnat només és requerit a reproduir la informació transmesa pel professorat o a tractar-la d'una manera rutinària i mecànica. Per fer aquest pas l'alumne ha de poder desenvolupar el seu pensament, fent explícits els seus valors o idees prèvies, raonant la informació, interpretant-la, analitzant-la i manipulant-la per respondre a una qüestió o resoldre un problema. En la mesura que el raonament generi nou coneixement, l'alumnat anirà progressivament passant de la seva cultura viscuda a la reconstrucció intel·lectual d'aquesta mateixa cultura i, per tant, assolint un pensament social, capaç de permetre-li l'anàlisi i la intervenció de situacions –i en situacions- cada vegada més complexes i problemàtiques”⁶

---

⁵ TRIBÓ, G.: Op. Cit.

⁶ PAGÈS, J.; SANTIESTEBAN, A.: *Elements per a un ensenyament renovat de les Ciències Socials: Procediments amb fonts primàries i aprenentatge de la Història*. I Jornades de Didàctica de les Ciències Naturals i Socials al Baix Llobregat (1994). Col. Llorenç Sans d'Estudis del Baix Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

2.2. CANVIS EN ELS ARXIUS: NOVA ORGANITZACIÓ I FUNCIONS

Quan a l'any 1985 es va aprovar la llei d'arxius (Llei 6/1985) es va posar de manifest que la situació dels arxius catalans patia de grans dèficits, com a conseqüència d'una actuació suficient per part de l'estat i de la manca d'institucions de govern catalanes que poguessin establir polítiques pròpies en aquest sentit. Des d'aleshores ençà, els canvis han estat molt grans: El país ha evolucionat institucionalment i s'ha dotat de nous organismes i infraestructures culturals. El nombre d'arxius s'ha multiplicat gairebé per deu. La Generalitat ha creat els arxius centrals dels seus departaments i organismes, ha rebut el traspàs dels arxius provincials i ha desplegat pel territori la Xarxa d'Arxius Històrics Comarcals. Al mateix temps, les administracions locals han fet un esforç important de creació d'arxius. L'Arxiu Nacional de Catalunya, creat l'any 1980, ha esdevingut la infraestructura arxivística principal del país.

A nivell institucional, només queden dues qüestions pendents: l'adaptació del règim jurídic de l'Arxiu de la Corona d'Aragó al marc de l'Estatut, i el retorn a Catalunya dels fons exiliats després de la guerra del 36-39, a l'empara de governs no democràtics.

L'article 2 de la llei 10/2001 de 13 de juliol, d'arxius i documents (DOGC 3437), defineix l'arxiu com:

“L'organisme o la institució des d'on es fan específicament funcions d'organització, de tutela, de gestió, de descripció, de conservació i de difusió de documents i fons documentals. També s'entén per arxiu el fons o el conjunt de fons documentals”.

La finalitat immediata de l'arxiu és garantir la informació interna de la mateixa institució que el genera. A la llarga però, el que són, en un principi, documents de tipus administratiu o econòmic, passen a tenir un valor històric, i és llavors quan els arxius assolixen una nova funció com a fonts d'informació per a la recerca i assumeixen el paper de conservadors i difusors del patrimoni de la comunitat amb els seus fons⁷.

La relació entre l'arxiu i la societat ha evolucionat, d'una banda com a conseqüència dels canvis socials i culturals haguts a Catalunya, de l'altra com a resultat de les polítiques de creació i desenvolupament d'una infraestructura arxivística eficaç. Aquesta situació ha generat unes noves demandes a l'arxiu i aquest, per tant, ha incorporat noves funcions.

Actualment, a més de la funció tradicional, de servei a l'administració -Organitzar, Recollir, Conservar i Difondre la documentació⁸ generada per la institució que la

---

⁷ “No es pot fer una aproximació de l'arxiu a la societat si abans no es fa una promoció de la observació i el contacte directe per tal que sigui possible un coneixement empíric del patrimoni, a través d'una experiència personal que incideixi directament en un canvi d'actituds. No es pot respectar ni valorar el que no es coneix”. RAVÉ PRIETO: *Difusión del Patrimonio Histórico*. Consejería de Cultura. Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico. 1996

⁸ Etimològicament, document deriva del llatí “documentum” que significa ensenyament, model, prova, i aquest deriva de “docere”, ensenyar. D'acord amb aquesta etimologia, són documents totes les realitzacions de l'home, en quant a que són índex de la seva acció i ens poden revelar les seves idees, opinions, formes d'actuar i de viure. Els tipus de document segons la definició anterior es poden classificar objectivament en:

Documents escrits, estadístics o numèrics, de reproducció de la imatge i el so, i documents objecte (realitzacions tècniques i artístiques dels humans)

produeix⁹- i als investigadors, han assumit noves funcions de divulgació cultural, adreçades a resoldre qüestions plantejades per ciutadans, en general, i pels escolars, en particular.¹⁰

La tipologia d'usuaris dels arxius s'ha diversificat¹¹ i, amb ella, la diversitat de demandes. Ja no són només els historiadors, o investigadors experimentats, els que fan recerca amb fonts d'arxiu, sinó que aquest es presenta ara com un recurs bàsic per desenvolupar treballs de recerca en referència a objectius tant tècnics com científics i humanístics.

A més de les raons esmentades per al cas de Catalunya (La recuperació de les institucions d'autogovern que ha comportat una millora considerable en relació a la planificació i creació d'infraestructures), cal esmentar d'altres raons que, a nivell general, fonamenten aquests canvis en la demanda dels documents i serveis dels arxius:

- La liberalització de l'accés als documents contemporanis, a partir del concepte de *dret a la informació*.
- El desenvolupament de les tècniques i l'augment de capacitat dels arxius, derivat de la utilització de sistemes més racionals, la qual cosa ha repercutit en una millor organització que permet una més fàcil localització i relació dels documents.
- La millora dels instruments de descripció i de recuperació de la informació.
- L'augment del temps d'oci en les societats avançades.
- Els efectes de la difusió iniciada pels propis arxius.
- L'aparició de nous mètodes d'investigació que permeten treballar amb grans volums d'informació i de noves especialitzacions.
- La utilització de les fonts i els mètodes d'investigació històrica per part d'altres disciplines com la lingüística, l'arqueologia, la biologia i les ciències naturals, la geologia, la geografia, la meteorologia, l'arquitectura i l'urbanisme, la mineralogia, la medicina, etc.¹²

En aquest context els arxius, en general, i l'Arxiu Nacional de Catalunya, en particular, han iniciat algunes estratègies que els permetin atendre les necessitats d'aquests nous usuaris, entre els quals cal destacar la demanda creixent del públic escolar i docent.

La funció cultural dels arxius ha estat ja assumida plenament per aquestes institucions, les quals han desenvolupat estratègies i esmerçant esforços per assolir els nous objectius que aquesta funció els marca.

---

⁹ TARRAUBELLA, X.: *Els arxius i els seus usuaris*. A "Lligall 12. Revista Catalana d'Arxivística." Ps.191-203.1997.

¹⁰ TRIBÓ, G.: *Arxius, fonts i didàctica de la història a Catalunya*. A "BALMA. Didàctica de les Ciències Socials, Geografia i Història". Núm. 2. Ed. Graó. Barcelona. 1995

¹¹ Aquest canvi, iniciat als anys cinquanta del s. XX, s'ha accelerat de manera exponencial a partir dels anys 80.

¹² TARRAUBELLA, X.: *Els arxius i els seus usuaris*. A "Lligall 12. Revista Catalana d'Arxivística." Ps.191-203.1997.

Com es pot veure, les possibilitats de Treball de Recerca en arxius no corresponen només, com tradicionalment es pensava, a matèries directament relacionades amb les Ciències Socials, sinó que es poden realitzar treballs relacionats amb moltes altres àrees del currículum de Batxillerat. Més endavant s'abordarà aquest aspecte de manera detallada

2.3. RELACIÓ ESCOLA-ARXIUS

Hem vist com l'escola es planteja la necessitat de realitzar canvis en la pràctica docent i com, l'evolució de la pedagogia i de la teoria de la història li donen la justificació per encetar nous plantejaments didàctics relacionats amb l'ús de les fonts primàries i la recerca. També s'han explicat els canvis haguts en els arxius, el seu gran desenvolupament i el plantejament que aquest fa de la seva nova funció cultural: Arxiu i escola es necessiten mútuament, l'escola per a poder desenvolupar uns programes i uns procediments didàctics imaginatius i seriosos; l'arxiu per a poder assolir els seus objectius de difusió i funció cultural.

La necessitat de col·laboració però -potser més evident en els darrers anys- no és, en realitat, completament nova. De fet, tant des dels arxius com des dels centres educatius, s'han dut a terme diverses experiències de didàctica amb fonts arxivístiques. Els arxius han organitzat diferents estratègies que van des de la realització d'exposicions a l'elaboració de materials didàctics, tallers, assessoraments a professorat i alumnat, etc. El professorat ha iniciat diverses activitats i realitzat experiències que són ara un punt de referència important per la creació de qualsevol servei didàctic en els arxius de Catalunya.

Algunes d'aquestes iniciatives han estat força reeixides i amb grans resultats didàctics. D'altres però, es defineixen com a activitats didàctiques quan, en realitat, són activitats de difusió o, més generalment, referides a d'altres aspectes de la funció cultural de la institució, de la qual en formaria part la funció didàctica, sense ser-ne directament sinònim.

La funció cultural engloba totes les activitats que una institució desenvolupa per ajudar al coneixement i desenvolupament de la cultura d'un país, i inclou, entre d'altres, la difusió i les activitats didàctiques.

Activitats didàctiques són aquelles que es dissenyen i realitzen amb uns objectius pedagògics que es relacionen amb els objectius escolars.

La difusió, en canvi, fa referència a les activitats que s'orienten a l'assoliment dels objectius arxivístics de donar a conèixer, al públic general, el contingut i activitats que realitza l'arxiu.

Confondre activitats de difusió amb activitats didàctiques representaria deixar sense atendre correctament les dues funcions. És cert que les activitats didàctiques poden ajudar a difondre els fons de l'arxiu i, per tant, en certa manera es pot considerar difusió, però en canvi no totes les activitats de difusió poden ser considerades didàctiques: Una exposició de documents, per exemple, és directament de difusió, i compleix amb la funció cultural, però només serà una activitat didàctica si s'han creat l'organització, la presentació i els instruments que possibilitin la seva utilització pedagògica. El fet que determinats professors es valguin d'una activitat de difusió d'una institució cultural -a partir de la creació de la seva pròpia programació i instruments- no les converteix automàticament en activitats didàctiques de la institució, ja que l'objectiu amb el qual han estat creades no era aquest i no facilita, per tant, el seu treball en un sentit didàctic.

Aquesta confusió, segurament, ve donada pel desconeixement mutu entre el col·lectiu d'ensenyants i arxivers, tant pel que fa a les tasques com als objectius que cadascun d'ells cerca en treballar les fonts documentals amb alumnes. Que els dos compateixin

el receptor (l'alumne i el públic en general) no significa que comparteixin els objectius i, naturalment, el missatge. Així, mentre que molts arxius i docents reconeixen la potencialitat didàctica dels arxius, a l'hora de dissenyar el sistema i els materials, sovint hi ha la tendència a descarregar en "l'altre" la responsabilitat, sense reflexionar que si no es parteix d'un treball conjunt, d'arxivers i docents, difícilment s'assoliran els objectius individuals.

Aquesta col·laboració és necessària, si es vol assolir correctament els objectius de difusió i els pedagògics, i no ha de representar una substitució de funcions. L'arxiu és un instrument educatiu però mai s'ha de convertir en una institució educativa. Ni tampoc el docent s'ha de convertir en arxiver, sinó que cal esperar uns principis de reciprocitat i cooperació en les relacions arxiu-escola, mai de substitució.¹³ Alguns arxius ofereixen la possibilitat de treballar, amb fonts primàries i secundàries, a l'alumnat de Batxillerat que estigui desenvolupant un Treball de Recerca, amb els avantatges pedagògics i socials que això representa; però cap arxiu o institució que faciliti aquestes tasques de recerca, o que organitzi un servei educatiu, no són en sí mateixos centres educatius, per aquesta raó, el treball conjunt d'arxivers i docents és necessari, tant per al disseny com per al manteniment del servei.

Experiències catalanes de didàctica amb fonts d'arxiu

Algunes experiències¹⁴, a nivell de Catalunya, han permès el treball amb fonts d'arxiu a alumnes no experimentats. Amb la col·laboració d'arxivers i docents, s'han treballat i elaborats materials didàctics adreçats principalment a l'estudi de la història local. Les pioneres i, per tant, més conegudes, que són punt de referència obligada per la creació de qualsevol servei didàctic al país, són les de Cervera, Sant Feliu de Guíxols i Girona, però no les úniques. Actualment, a aquelles se'n poden afegir moltes altres: L'Arxiu Municipal de Barcelona, juntament amb els arxius de districte; els arxius de Lleida, Tarragona, Sant Feliu de Llobregat, Montblanch, etc.

En general, des de les primeres experiències, ha hagut una evolució, sobre tot pel què fa al disseny i elaboració dels materials didàctics: la qualitat de presentació dels materials ha millorat molt, les tecnologies de la informació han facilitat nous recursos - CDs, vídeos, escanejat d'imatges, digitalització, etc.- i noves metodologies que han permès ampliar la tipologia de materials realitzats.

A nivell de la preparació didàctica de les activitats s'observa també unes tendències generals que es poden resumir en les següents:

- La selecció dels documents es dona sempre feta.
- Els documents se seleccionen (per part del professor o arxiver) en funció d'un tema de treball o bé, en alguns casos, en funció d'un procediment o tècnica.
- L'arxiver és l'encarregat de la localització de la documentació i, la major part de vegades, de la seva selecció.

---

¹³ ALBERCH, R.; BOADAS, J.: *La función cultural de los archivos*. IRARGI, Centre de Patrimoni d'Euskadi, Departament de Cultura del Govern Basc, Bergara. 1991

¹⁴ Algunes han originat la creació de serveis didàctics, d'altres es refereixen a activitats dutes a terme gràcies a col·laboracions, de caire personal, entre professors i arxivers i més o menys perdurables en el temps. Aquestes col·laboracions solen estar basades en el voluntarisme, la qual cosa podria explicar, al menys en alguns dels casos, la seva fi.

- El professor prepara activitats concretes amb una finalitat, adreçada generalment a l'estudi de la història local
- Es fa més èmfasi en els continguts que en la metodologia de recerca, tècniques i procediments.

En conjunt, es tracta de materials útils per a afavorir l'aprenentatge de la història, però no sempre per a aprendre a fer recerca, donat que no permeten llibertat de tria –de tema i de documents- ni aprofundeixen en la metodologia i les tècniques de recerca necessàries per dur a terme una investigació.

Aquests materials per tant, de gran valor per millorar la didàctica de la història, no són suficients per a permetre la realització d'un treball de recerca.

Les Experiències Europees:

➤ FRANÇA:

A nivell d'estructura és, potser, el país que més ha avançat en la creació de serveis didàctics en arxius. La seva experiència és molt llarga i han assolit un objectiu difícil: normalitzar a l'aula l'estudi de la història a partir de fonts d'arxiu. Aquestes que, en un principi tenien el paper d'il·lustrar les classes –que continuaven sent magistrals- han passat a tenir un paper fonamental en l'aprenentatge de les Ciències Socials i com a instrument per aprendre a construir coneixement, al mateix temps que assolir d'altres objectius socials cívics, com són la identificació amb el territori, la valoració del patrimoni i, en definitiva, de la memòria de la societat a què es pertany.

Malgrat que l'existència dels Serveis Educatius en arxius existien des d'abans, va ser a la dècada dels 50 del segle XX que es va estendre una norma per la qual, a tots els arxius departamentals francesos hi havia d'haver un mestre –que aviat va passar a ser professor de secundària- encarregat d'acollir els alumnes i ensenyar-los les col·leccions de l'arxiu. L'objectiu inicial era el d'il·lustrar les classes d'història de manera atractiva. Més tard aquest objectiu va passar a tenir continguts propis, deixant de ser un mer acompanyament de les classes.

Actualment, el rectorat¹⁵ assigna, cada any, un contingent d'hores a professors determinats que s'encarreguen de contactar amb els col·laboradors, proposar accions, rebre els alumnes i habilitar un espai adient perquè aquests professors puguin rebre els companys i els alumnes. No hi ha una norma fixa pel que fa a les hores atribuïdes a aquests professors; sovint però, es tracta de 4 o 6 hores setmanals que poden ser comptabilitzades dins l'horari o pagades com hores extra.

Aquest sistema correspon doncs, a la col·laboració entre dos ministeris, el d'ensenyament i cultura. El primer paga el personal, el segon ofereix el lloc, les bases científiques i l'assessorament.

---

¹⁵ Direcció de tots els serveis de l'ensenyament d'una regió. Equivaldria, en dimensions, a una extensió com la de Catalunya.

Respecte a les publicacions que es fan des d'aquests serveis, les ajudes venen dels consells generals, entitats polítiques i institucionals que administren els departaments¹⁶.

El professor que porta el servei educatiu proposa, cada any, horaris de visita per un dia determinat de la setmana i la realització de diverses activitats educatives.

Avui en dia, els serveis educatius dels arxius funcionen dintre d'una xarxa d'activitats culturals a càrrec dels rectorats. Cada rectorat doncs, disposa d'una delegació en les accions culturals que gestionen els serveis educatius i també disposa de tota una sèrie d'iniciatives com: les classes-patrimoni, les classes amb projecte cultural, les classes-cinema, etc. Per dur a terme aquestes activitats però, cal preveure un pressupost, que es fa a començaments d'any i és pagat per la delegació rectoral.

Els arxius nacionals, de qui depenen els departamentals, proposen anualment diferents temes d'investigació i la realització d'exposicions itinerants. Així mateix, donen directrius sobre la forma més adequada de suport pedagògic (facsimil, diapositives, vídeos...). D'aquesta manera influeixen sobre les orientacions generals del treball de l'any.

El sistema d'arxius francès crea una xarxa jeràrquica en la qual els diferents arxius es connecten entre ells i, a més, amb les biblioteques i centres de recursos, de manera que es potencia la capacitat d'acció de cadascun d'ells. Així, tot i ser un sistema molt jeràrquic, els arxius petits en surten beneficiats, ja que participen de polítiques i de pressupostos que per ells mateixos no podrien assolir.

A més dels materials i exposicions a què hem fet referència, a França s'han creat el què s'anomenen maletes d'arxius, amb facsimils de documents i diapositives que són deixades en préstec a les escoles.

També s'ha creat l'arxibus, amb la finalitat de donar a conèixer els arxius als pobles més allunyats dels centres de conservació.

En els darrers anys es veu una tendència a la creació de pàgines web i a la integració de les activitats en la xarxa. Amb les web i els CDRom, la difusió de la documentació s'obre a unes perspectives fins ara inimaginables

Una altra de les activitats que s'han fet en aquests serveis didàctics ha estat la de la formació del professorat en torn d'una temàtica concreta i sobre la qual s'havien preparat materials didàctics.

A mida que l'organització anava prenent força, van anar canviant també els objectius que s'havia plantejat d'inici. La metodologia d'estudi del document va passar a ser una preocupació per als mestres, i es va començar a avançar en aquest sentit. A poc a poc, el treball amb fonts d'arxiu, vertebrat a partir dels serveis didàctics anava configurant-se com una manera d'aprendre a construir coneixement. Actualment, tant des d'un punt de vista científic com de cara a la formació cívica, la metodologia dels arxius s'integra sense inconvenient dintre dels programes d'ensenyament.

---

¹⁶ Serien els equivalents a les diputacions o els consells comarcals catalans.

➤ ITÀLIA

A diferència de França, a Itàlia no existeix un sistema establert de sistemes didàctics en arxius. Les polítiques culturals, en aquest sentit, no existeixen i la col·laboració entre els ministeris no s'ha donat. En canvi però, hi ha una tradició de reflexió en torn de la didàctica amb fonts primàries molt important, a la qual s'afegeixen algunes experiències puntuals que resulten interessants.

La tendència potser més generalitzada, d'aquestes experiències italianes, és la que s'anomena el "laboratori d'història". Aquesta proposta es presenta amb variants: Alguns arxius col·laboren amb biblioteques, formant una xarxa cultural en el territori. D'altres organitzen, a més, cursos per professorat. En determinats casos hi participen només els professors d'història, en d'altres es munten activitats per a totes les matèries d'un curs, treballant un tema que fa de vertebrador. També es varia la manera com es treballen els documents: n'hi ha que donen més èmfasi als continguts i d'altres a les tècniques. Algunes donen més importància i més funcions al tutor i les altres li en donen menys. Tenen però algunes coses en comú:

- La valoració de les fonts arxivístiques en la formació històrica i cívica de l'alumnat, a partir de l'aprenentatge de la metodologia de recerca i de l'apropament a la pròpia història.
- La necessitat de creació de serveis didàctics amb una figura intermediadora entre l'arxiu i l'escola –el tutor–.

Igual que un laboratori de química intenta ensenyar l'alumnat a través de petites pràctiques i demostracions, el d'història pretén fer-ho a través del contacte directe amb els documents. I, igual que es faria a un laboratori de ciències, no es deixa sol a l'alumne, sinó que se li "prepara" el camí per la seva descoberta, fent així el que anomenariem "pràctiques controlades".

La figura del tutor té un paper molt important. És qui s'encarrega de:

- Organitzar les activitats
- Coordinar el servei amb les diferents institucions culturals (biblioteques, instituts de cultura, escoles, etc.) que hi col·laboren
- Rebre l'alumnat i ajudar-los en la seva recerca
- Dirigeix activitats didàctiques adreçades a ensenyar història a partir del treball amb fonts d'arxiu.

Les activitats programades, generalment, s'adrecen a grups d'alumnes, de manera que una classe treballa un tema determinat durant un o més cursos acadèmics. De vegades la recerca que un grup deixa, en acabar el curs, la continua la classe següent.

Quan s'estableix la col·laboració amb biblioteques, aquestes s'encarreguen d'ensenyar l'alumnat totes les qüestions referents a la consulta bibliogràfica, la construcció d'una bibliografia, o de fitxes de lectura i, fins i tot, d'anàlisi d'un text bibliogràfic.

Després, a l'arxiu, i tenint ja un cos bibliogràfic treballat, on contextualitzar els documents, es passa a l'anàlisi d'algunes fonts directes, amb l'ajut del tutor i dels instruments didàctics que l'arxiu hagi preparat amb aquesta finalitat.

Naturalment, en tot el procés, el professor del grup ha de col·laborar estretament amb el tutor del servei didàctic. La realitat de les experiències dutes a terme però, van encara més enllà: la major part de vegades és el mateix professor del curs qui s'encarrega de fer de tutor de les activitats, amb una inversió amb hores i esforços que depenen del voluntarisme d'aquest. Fins a tal punt és així que, quan es parla de determinades activitats didàctiques en ciutats italianes, aquestes van directament lligades als noms de professors concrets, quan hauria de ser el nom de l'arxiu. Hi manca, doncs, la creació d'una estructura que permeti l'existència d'aquesta figura de manera que es pugui donar un servei continuat i que no es limiti a actuar amb un nombre reduït d'alumnes sinó que abasti –realment- tot el territori i tota la població escolar.

La idea de creació d'activitats didàctiques a partir de l'arxiu simulat, defensada per Ivo Mattozzi, lliga molt bé amb aquestes experiències en les quals la selecció de fonts feta pel professor-tutor –ja sigui prèviament o durant la recerca de l'alumne- prepara la documentació per a què l'alumne creï els seus propis itineraris de recerca i conserva, al mateix temps, l'estructura de l'organització arxivística –donant una aparença de recerca real- i la capacitat d'atreure la curiositat i el treball autònom.

Com hem dit abans, els arxius italians han avançat bastant en la reflexió i en l'experimentació. Els falta, potser, la creació de sistemes de col·laboració entre els diferents organismes culturals de manera que, aquestes experiències puntuals puguin estendre's a tot el territori i generalitzar-se.

➤ ESCÒCIA

A partir de la recuperació del parlament escocès, Escòcia lluita per enfortir els elements culturals propis després de la gran influència aculturadora d'Anglaterra. Els arxius, com a servadors de la memòria del país, han pres una gran importància i, amb la il·lusió de crear tot un conjunt d'infraestructures culturals pròpies, s'ha iniciat una política d'arxius moderna i que mira cap al futur, al mateix temps que reforça els vincles amb el passat nacional.

S'ha forjat una bona relació entre els arxius, els òrgans d'ensenyament i de govern. La coordinació amb d'altres organitzacions econòmiques o socials del territori ha estat fàcil i ha permès la creació d'una autèntica xarxa cultural. La coordinació dintre del món arxivístic és també molt fluida: es fan reunions periòdiques, no només entre els arxivistes d'Escòcia, sinó també amb els d'Anglaterra. El Grup d'Ensenyament de la Societat d'Arxivistes, que es reuneix cada quatre mesos a Londres té com objectiu:

- Promoure l'ús educatiu dels arxius en un món d'aprenentatge continuat
- Oferir un Fòrum per membres interessats en l'ús d'arxius en l'educació
- Donar suport als arxivistes perquè ajudin als professors i alumnes amb jornades de formació

- Fomentar enllaços educatius entre arxius i òrgans relacionats.

Prenent exemple de l'organització d'alguns arxius canadencs i australians, els arxius escocesos han creat una xarxa que uneix tots els arxius, les biblioteques i els museus del país, desenvolupant una autèntica xarxa cultural.

La manera com aquesta xarxa es presenta als usuaris és a través de les pàgines web de cadascuna de les institucions les quals, al mateix temps, presenten vincles amb d'altres pàgines de les altres institucions, per a determinats temes. D'aquesta manera l'usuari, en entrar en una determinada pàgina i seleccionar determinada informació, troba els vincles que el porten a les pàgines de les altres institucions que tenen informació sobre el tema seleccionat.

Si, posem per cas, se selecciona el tema del ferrocarril, en un museu es pot trobar la imatge, en l'arxiu els documents i en la biblioteca les obres de referència.

Els arxius, fent un gran esforç d'inversió econòmica i de treball, han digitalitzat més de tres milions d'imatges de documents que poden així, ser consultades per l'alumnat directament i, algunes, a través d'internet. A més s'ha iniciat l'elaboració de materials didàctics per al treball d'aquests materials a l'aula.

L'elaboració dels materials didàctics, en la qual col·laboren mestres i arxivers, és potser la tasca que, comparativament, tenen més endarrerida –al menys si ho comparem amb França-. Actualment però, representa el seu principal neguit i s'estan fent esforços per endegar un sistema de col·laboració estable que els permeti rendibilitzar didàcticament la de les fonts.

➤ Els Serveis Didàctics d'Arxius a la Xarxa¹⁷

Arxius d'alguns altres països, han confeccionat també materials didàctics per treballar amb fonts documentals. L'aproximació que hi hem pogut fer a través d'internet però, no ens ha mostrat cap qualitat diferencial o superior respecte als casos que hem explicat. Com ja hem dit anteriorment els casos dels arxius canadencs i australians són remarcables quant a la seva presència; a la xarxa però, no aporten –al menys en la presentació de la web- cap altre ús de les fonts que el d'il·lustració d'un discurs acadèmic ja construït, i no permeten, per tant, un treball d'investigació o una construcció activa de coneixement.

Les web d'alguns arxius dels Estats Units, comparteixen també aquestes característiques, amb l'afegit que contenen menys documents i són de menor qualitat que els canadencs o australians.

La resta de pàgines visitades, de diferents arxius, es limiten a donar informacions generals sobre els continguts, horaris i serveis. I en cap d'elles hem observat la presència d'un servei didàctic actiu i present a la xarxa.

---

¹⁷ Aquesta reflexió es fa a partir, només, de la revisió de les pàgines web dels arxius que apareixen a internet. Això significa, doncs, que poden existir molts serveis didàctics d'arxiu que, per no estar presents a la xarxa, no hem localitzat ni analitzat.

2.4. DEFINICIÓ DEL PROBLEMA

2.4.1. PER QUÈ NO ES TREBALLA AMB FONTS D'ARXIU?

Si, com s'ha vist, el treball amb fonts primàries aporta beneficis a l'escola i a l'arxiu, com s'explica que aquesta no sigui una pràctica generalitzada, al menys pel què fa a la realització del Treball de Recerca? En realitat hi ha alguns factors que fan comprensible aquesta realitat:

Preparar els documents per què el professor els treballi a l'aula és relativament fàcil. Preparar-los per què l'alumne els pugui treballar en una recerca afegeix algunes dificultats importants, ja que cal:

- Preparar un "ambient de versemblança de realitat". És a dir: cal crear una selecció de fonts que li permetin a l'alumne copsar el funcionament real de l'arxiu, però facilitant-li la tria.
- Dissenyar instruments que li permetin plantejar correctament una recerca, a nivell metodològic i procedimental, localitzar i interpretar la documentació,.
- Abastar un ventall suficient de fonts, tant pel que fa a períodes cronològics, com a temes de treball.

No es tracta només de reproduir un arxiu amb fonts seleccionades, sinó de facilitar tots els instruments que facin possible la transposició didàctica i l'aprenentatge del mètode de recerca.

Fins ara aquestes tasques no s'han pogut realitzar per les següents qüestions:

- **Els arxius catalans han tingut, fins ara, d'altres prioritats més urgents.** Com ja s'ha dit anteriorment, des dels anys 80 la seva tasca de reorganització i creixement ha estat ingent. S'han hagut de fer noves lleis per ordenar qüestions -que van des de la definició de la seva funció a d'altres més purament organitzatives i funcionals- mentre cadascun dels arxius estava concentrat en la seva pròpia organització interna (els antics per què calia remodelar-los i els nous per què acabaven de néixer). Les activitats pedagògiques que s'han desenvolupat, en aquest context, corresponen més a les dedicacions puntuals d'alguns arxivers -gràcies al seu voluntarisme- que no pas a la creació d'un marc i d'una infraestructura que ho permetés.

Alguns arxius han encetat ja polítiques de creació de serveis didàctics o, al menys, de preparació d'algunes activitats, que poden donar grans resultats si es saben difondre i, sobre tot, si es preparen amb la col·laboració d'ensenyants, de manera que es puguin definir i concretar els objectius didàctics.

A nivell de Treball de Recerca però, els serveis oferts per arxius no corresponen, en general, al disseny d'una estructura i d'uns materials prèviament pensats, o a l'aplicació d'una reflexió conjunta entre arxivers i docents per decidir "què" i "com" es vol ensenyar, sinó que té més a veure amb la dedicació personal de l'arxiver que atén l'alumne de la mateixa manera que a l'investigador nou nat -explicant-li l'organització de l'arxiu, facilitant-li la cerca i consulta dels documents, ajudant-lo

en la interpretació, etc.- assumint, sovint, un rol de tutor de la recerca que no correspon a les seves funcions. Aquesta atenció personalitzada, a més d'absorbir part del temps de dedicació de l'arxiver -que té d'altres tasques- tot i que pugui arribar a ser factible en alguns arxius més petits, és impensable en els grans.

Els arxivers han intentat, fins ara, resoldre les necessitats de la nova demanda escolar -moltes vegades encoratjada a visitar l'arxiu per professors no sempre conscients d'allò que representa la recerca en arxius- però no han tingut ni el temps, ni els recursos, per crear els sistemes de coordinació amb el professorat que els duguessin a la creació de programes per la realització del Treball de Recerca.

- **Des del professorat**, que era de qui podia sorgir la demanda, tampoc s'ha trobat la manera d'establir una col·laboració continuada amb els arxius a partir de la creació de serveis didàctics. Bàsicament, la principal causa està relacionada amb la **manca de temps per a preparar i coordinar les activitats** per part dels ensenyants. Els docents, en els darrers anys, han vist augmentar i diversificar les seves tasques: les necessitats de programació i organització dels centres (a partir de la implantació de la LOGSE) són més grans i demanen més dedicació. Una dedicació d'altra banda necessària si es volen assolir els objectius que l'escola es planteja avui en dia.

Afegir, a la seva dedicació diària, la realització de materials didàctics i la coordinació amb arxivers, no és fàcil o, al menys, no es pot mantenir com una activitat continuada, per tant, les experiències hagudes tornen a ser gràcies al voluntarisme de persones concretes.

Naturalment però, el voluntarisme, que pot ser molt fructífer en determinats moments, es caracteritza per la manca de continuïtat, ja que depèn de la dedicació del temps personal, més que no pas de sistemes permanents i estructurats.

Aquest temps que el professorat no té, individualment, és el que s'hauria de dedicar, a partir de la creació d'un sistema de servei didàctic, a realitzar unes tasques encaminades a la preparació de materials que permetin el seu ús pedagògic en la realització d'un Treball de Recerca. I, bàsicament, haurien de resoldre els principals problemes que manifesten els educadors a l'hora de treballar amb fonts d'arxiu:

- La dificultat per accedir a les fonts,
- el temps que cal invertir per la seva selecció correcta, i
- la necessitat d'incloure el treball amb fonts en la seva programació d'aula.

➤ **Dificultat per aconseguir les fonts: Accés**

El professorat, com qualsevol investigador, hi pot accedir sense gaires problemes, a l'hora de la veritat però, implica un coneixement de l'organització i funcionament de l'arxiu que no sempre tenen els professors de secundària, si no és que ells mateixos han fet abans investigació.

L'alumne no hi pot accedir directament, pel fet que és menor de divuit anys. Si es tracta d'ensenyar a fer recerca, sembla evident que el professor no pot

desplaçar-se a l'arxiu amb l'alumne, per ajudar-lo, cada vegada. Tampoc cal esperar que aquestes tasques les faci l'arxiver...

La solució a aquesta situació podria venir amb la creació de serveis didàctics estables en els arxius, de manera que l'alumne hi tingui accés, ja sigui individualment o amb grup, acompanyat del professor o no. I que hi trobi els recursos necessaris per a desenvolupar la seva tasca.

➤ **Selecció:**

Algunes experiències de col·laboració, entre arxivers i docents, han aportat conjunts documentals importants que han aconseguit superar aquestes dificultats.

La característica general que uneix aquestes publicacions és la de correspondre a uns criteris de selecció temàtica: L'arxiver o el professor en qüestió cerca documentació per il·lustrar o per fonamentar una unitat didàctica concreta, la reproduïx i la presenta a l'alumne per la seva anàlisi. Naturalment aquest procés és bastant fructífer per al desenvolupament dels crèdits acadèmics, però no suficient per a ensenyar a l'alumne la metodologia de la recerca que parteix de l'elaboració d'uns criteris de selecció autònoms; ni tampoc per assolir l'objectiu d'ensenyar l'alumne com és un arxiu i com s'organitza la documentació.

Si es tracta d'ensenyar i de fer recerca, la selecció de les fonts és fonamental per l'aprenentatge del mètode d'investigació. L'alumne de secundària però, necessita una ajuda constant per aprendre a fer la seva pròpia selecció, per la sistematització de la informació i per la seva interpretació. Aquesta ajuda –in situ– no sempre la hi pot aportar el professor tutor de la seva recerca, ni els arxivers, dedicats a les pròpies tasques.

Per solucionar-ho sembla recomanable establir un sistema de Servei Didàctic als arxius que permeti certa llibertat a l'alumne a partir de la possibilitat de seguir itineraris de recerca propis. Aquests itineraris, d'altra banda, han d'estar prèviament preparats pel Servei Didàctic, de manera que l'alumne s'hi pugui moure amb relativa facilitat. És a dir que s'ha de fer una selecció prèvia de la documentació que s'haurà d'incloure i s'hauran de dissenyar, i implementar, un conjunt de recursos que facilitin l'accés, no només material, sinó també intel·lectual a les fonts.

➤ **Programació:**

El professorat ha de seleccionar la documentació, tenint en compte els objectius marcats en la seva programació, tot intentant que les fonts ajudin a relacionar els continguts del currículum amb l'aprenentatge de la metodologia d'anàlisi de fonts, tenint en compte que, a més, ha de donar a l'alumnat els instruments per la lectura i interpretació dels documents.

Aquest treball de programació, extens per a les matèries curriculars, és especialment complex per al Treball de Recerca. Requereix el coneixement dels continguts del tema a treballar, cosa que es dóna per suposada, però cal, a més, dominar els procediments i la metodologia de la recerca, la qual cosa no

sempre es dona en el professorat de secundària que, moltes vegades no s'ha dedicat directament a la recerca, o no ha seguit cursos de formació amb l'objectiu de formar-se amb la metodologia adient per interrogar les fonts i fer un veritable aprofitament de la potencialitat didàctica que aquestes presenten.

D'altra banda, la dedicació a la docència no sempre es compagina amb l'actualització de coneixements del professorat. Les urgències de la pràctica diària fan que, molt sovint, el professorat dediqui el temps de reciclatge a cursos sobre les tutories, la resolució de conflictes, organització de centres, etc. més que no pas a actualitzar els seus coneixements sobre la matèria. En general, el professorat de secundària tendeix a desvincular-se dels processos de recerca universitària, de manera que la distància entre els coneixements que imparteix i la investigació universitària pot arribar a ser important.

Donades aquestes dificultats, ens trobem, sovint, que la utilització de fonts directes, en el treball d'aula, es limita a la mera il·lustració d'uns continguts que no deixen de ser presentats a la manera tradicional i que l'alumnat rep de manera passiva, més que no pas en una utilització activa de les fonts com a base fonamental de l'aprenentatge. I la realització del Treball de Recerca amb fonts d'arxiu és, actualment, una excepció, quan hauria de ser majoritària.

2.4.2. QUINES SOLUCIONS ES PODEN PLANTEJAR?

Si es desenvolupés un sistema de serveis didàctics d'arxius, que facilitessin l'accés, la selecció i la interpretació de les fonts –a professorat i alumnat-, es faria més fàcil el treball a l'aula i, al mateix temps, la realització de Treballs de Recerca.

En conjunt doncs, creiem que **cal apostar per la creació de Serveis Didàctics** en els arxius que parteixin de l'establiment d'uns criteris consensuats entre professorat i arxivers i que puguin facilitar l'accés, tant físic com intel·lectual, a la documentació, per part de l'alumnat.

Aquests serveis haurien de crear instruments que serveixin per a desenvolupar una recerca, amb una **selecció documental que sigui capaç de preservar:**

- 1.- La personalitat del fons i la seva ordenació
- 2.- La permanència dels instruments descriptius de l'arxiu (inventaris, catàlegs..)
- 3.- La possibilitat de seguir múltiples itineraris de recerca dintre del mateix fons i a través de diferents fons.
- 4.- La llibertat de l'alumne –com a investigador- a l'hora de plantejar-se les pròpies hipòtesis o objectius de recerca.
- 5.- La facilitat d'interpretació dels documents
- 6.- Facilitat de localització, accés i, si cal, reproducció de les fonts.

Al mateix temps, cal garantir:

1.- La possibilitat de formar els alumnes en:

- La metodologia, tècniques i procediments de recerca amb fonts arxivístiques
- La utilització dels instruments de descripció i sistemes d'ordenació de la documentació, propis de l'arxiu.

2.- El disseny de guies didàctiques que permetin el treball dels alumnes atenent la seva diversitat i que siguin capaces de donar la informació, i les pautes necessàries, per aprofitar les possibilitats didàctiques de cadascun dels fons.

3.- DESENVOLUPAMENT DEL PROJECTE

3.1. OBJECTIUS

Objectiu General	Elaborar una proposta del model de funcionament pel que fa a les relacions Arxiu Nacional de Catalunya - Instituts d'Ensenyament Secundari, en referència al Treball de Recerca de Batxillerat i que es concreta en la selecció i preparació de materials per l'accés de l'alumnat i el professorat de Batxillerat, així com de l'elaboració dels protocols necessaris per fer-ne un bon ús i treure'n el profit pedagògic que contenen.
-------------------------	--

Objectius específics:

- Analitzar i avaluar les experiències de col·laboració entre professorat i arxius.
- Seleccionar els fons de L'ANC que puguin presentar un interès per al desenvolupament del TR de Batxillerat.
- Preparar l'accés de l'alumnat a la informació seleccionada (sistemes de localització de la documentació, reproducció etc.)
- Preparar uns protocols d'accés a la informació (Organització i condicions d'ús del Servei).
- Difondre els materials i el Servei Educatiu de l'ANC.
- Afavorir la realització de la recerca a partir de fonts primàries.
- Desenvolupar el sentit crític i la capacitat creadora de l'alumne, que s'identifica amb la seva pròpia història.
- Afavorir la valoració i el respecte del patrimoni documental.
- Contribuir en la formació bàsica en matèria de mètodes i tècniques de treball de recerca històric.

3.2. METODOLOGIA DE TREBALL

3.2.1. METODOLOGIA GENERAL DE TREBALL

S'ha treballat en contínua col·laboració amb tècnics de l'arxiu, tot cercant l'assoliment dels objectius proposats, de manera que es puguin crear uns itineraris de recerca que permetin de desenvolupar diverses investigacions, partint de múltiples hipòtesis o objectius. No es tracta doncs únicament de la preparació de carpetes de materials, sinó d'obrir possibilitats didàctiques diverses amb itineraris i pautes recomanades.

Bàsicament l'enfocament s'ha fet des de les Ciències Socials, però s'ha intentat establir un model aplicable a d'altres ciències i a d'altres arxius.

Per tal d'establir un sistema de col·laboració estable entre l'ANC i els centres de secundària, a l'hora de dissenyar aquest projecte s'han elaborat propostes per tal de garantir el contacte permanent del Servei didàctic de l'Arxiu amb professorat de Batxillerat, així com amb Inspecció d'Ensenyament i Centres de Recursos Pedagògics.

El quadre que es presenta a continuació il·lustra la metodologia seguida per l'assoliment dels objectius marcats:

Objectius específics	Metodologia
Analitzar i avaluar les experiències portades a terme de col·laboració entre professors i arxius.	Visita a alguns arxius i anàlisi de les experiències presentades a les Jornades Ensenyament-Arxiu així com la lectura reflexiva de bibliografia de referència.
Seleccionar els fons de L'ANC que puguin presentar un interès per al desenvolupament del TR de Batxillerat.	Prospecció per conèixer bé els fons de l'arxiu. Selecció de les fons -En col·laboració amb membres de l'arxiu i tenint en compte els criteris de selecció que s'expressen més endavant-
Preparar l'accés de l'alumnat a la informació seleccionada:	En col·laboració amb membres de l'arxiu: preparació d'estructura de col·laboració amb centres i alumnes de Batxillerat. Es materialitza en la guia de protocols.
	Presentar les fons d'informació prèviament seleccionades en un suport que garanteixi la màxima versemblança d'autenticitat
	presentació de les diferents possibilitats de recerca que presenta l'arxiu –en relació als materials prèviament seleccionats a alguns centres de secundària per fer-ne una primera avaluació

Preparar uns protocols d'accés a la informació	Elaboració, d'una guia sintètica i senzilla per la fàcil comprensió de l'alumnat i el professorat.
	Elaboració d' una guia sobre metodologia i tècniques de recerca.
Difondre els materials i el Servei Educatiu de l'ANC	Integrar en una pàgina Web la informació treballada així com els diferents protocols per tal de fer-la accessible a la població escolar de tota Catalunya.
	Donar a conèixer els materials elaborats i les possibilitats de desenvolupar un TR en l'Arxiu Nacional de Catalunya als diferents centres d'ensenyament secundari de Sant Cugat i de les comarques més properes.
	Presentació del projecte en les Primeres Jornades Ensenyament-Arxiu: <i>Didàctica amb fonts d'arxiu</i> celebrades a Barcelona al setembre 2002.
Afavorir la realització de la recerca a partir de fonts primàries	Disseny i implementació d'un Servei didàctic.
Desenvolupar el sentit crític i la capacitat creadora de l'alumne, que s'identifica amb la seva pròpia història	Una vegada iniciat el Servei , s'aconseguirien aquests objectius a través de la major i millor utilització de l'arxiu com a recurs d'informació per al TR
Afavorir la valoració i el respecte del patrimoni documental	
Contribuir en la formació bàsica en matèria de mètodes i tècniques de treball de recerca històric	

3.2.2. DISSENY DEL PLA DE TREBALL

Es van marcar quatre etapes diferents, per l'elaboració del projecte de Servei Didàctic de l'ANC: prospecció, organització, elaboració i difusió.

1- Procés de prospecció	
1	Prospecció de l'arxiu i coneixement dels fons
2	Contacte amb Centres/Inspecció d'Ensenyament/ d'altres arxius per conèixer experiències anteriors
3	Analitzar i avaluar les experiències portades a terme de col·laboració entre professors i arxius.
<p>Per la realització d'aquesta part del procés es va partir de la documentació generada per les experiències didàctiques amb fons d'arxiu generades a Catalunya, així com les d'alguns arxius estrangers destacats en aquesta qüestió.</p> <p>Després de l'anàlisi d'aquestes experiències i veient que s'havia pogut reunir molta informació, es va valorar que abans d'establir el contacte previst amb inspecció d'ensenyament i centres educatius calia tenir un disseny més concret sobre el Servei Didàctic que es volia ofertar, per tant es va aplaçar.</p> <p>Es van analitzar la panoràmica general de les experiències de col·laboració entre professors i arxius, i més profundament de tres casos concrets: Girona, Sant Feliu de Guíxols i Cervera, ja que són al nostre entendre, les més reeixides a casa nostra. A més es va analitzar l'experiència dels arxius escocesos i francesos així com les propostes italianes de creació d'un arxiu simulat.</p>	

2- Procés d'organització	
1	Disseny del model de funcionament pel que fa a les relacions ANC-Instituts d'Ensenyament Secundari, en referència al Treball de Recerca de Batxillerat
2	Preparació de protocols d'accés a la informació per part dels usuaris
Elaboració de la <i>Guia de Protocols</i>	

3- Procés d'Elaboració		
1	Seleccionar les fonts primàries de L'Arxiu Nacional de Catalunya que puguin presentar un interès per al desenvolupament del TR de Batxillerat.	S'han seleccionat documents procedents de sis fons arxivístics.
2	Preparar els materials per a la seva consulta: Reproduir en diferents sistemes, classificar, organitzar, preparar dossiers, carpetes...	S'han preparat per la digitalització els documents procedents de tres fons arxivístics S'han elaborat materials didàctics generals i per al fons Castañer (en les guies didàctiques). S'ha dissenyat i implementat una base de dades Acces anomenada SDANC-RECERCA que conté les fitxes de la documentació seleccionada de sis fons
3	Preparar una guia general sobre metodologia i tècniques de recerca històrica.	<i>Guia: METODOLOGIA I TÈCNiques DE RECERCA AMB FONTS D'ARXIU</i>
4	Preparar una guia didàctica sobre un fons	<i>GUIA DIDÀCTICA DEL FONTS CASTAÑER</i>
5	Preparar sistema d'aula-taller a l'arxiu per fer presentació als alumnes de 1r de BTX de diferents centres.	Aquestes tasques s'han hagut d'aplaçar fins al curs 2002-2003, en espera de tenir millor acabats els materials que oferta el SDANC
<p>El procés d'elaboració s'ha desenvolupat segons s'havia programat.</p> <p>S'han recollit demandes de diferents centres educatius de la zona i d'alumnat de secundària que han sol·licitat la consulta de documentació de l'ANC. Aquestes demandes es tindran en compte en la fase següent d'elaboració de materials i en l'organització general del SD.</p>		

4- Procés de Difusió		
1	Difondre els materials i el Servei Didàctic de l'ANC: a través de presentació als CRP, Pàgina Web, mailing...	<p>El Servei Didàctic de l'ANC s'ha presentat a les Primeres Jornades d'Ensenyament-Arxiu (Barcelona, setembre de 2002).</p> <p>Així mateix es presenta a través de l'edició d'un article en el Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya i d'un Tríptic (Setembre-October de 2002).</p> <p>La presentació i difusió a través d'una pàgina web la durà a terme l'ANC en un futur proper.</p>
2	Inici del servei.	<p>Tot i que els instruments i materials necessaris per la difusió del Servei Didàctic estan preparats en el temps previst, s'aplaça la seva difusió al curs 2002-2003, ja que l'ANC valora com a positiu que es faci amb posterioritat a l'edició dels materials i la reproducció total de la documentació seleccionada.</p>
3	Avaluació i revisió del servei en funció de l'avaluació.	

3.2.3. FASES DEL PROCÈS:

- 1.- Prospecció dels fons arxivístics, amb l'assessorament dels tècnics de l'arxiu.
- 2.- Disseny de la base de dades
- 3.- Selecció de la documentació
- 4.- Separació dels documents de la seva ubicació original amb la descripció i senyalització corresponent per tal de preparar-la per la seva reproducció.
- 5.- Revisió de la documentació separada juntament amb tècnics de l'ANC per tal de comprovar les possibilitats de reproducció i de conservació del document.
- 6.- Elaboració de guies didàctiques(General i del fons Castañer).
- 7.- Elaboració dels inventaris de les fonts seleccionades dels respectius fons.
- 8.- Elaboració de pautes per al disseny de les relacions del Servei Didàctic de l'ANC amb Instituts d'Ensenyament Secundari, en referència al Treball de Recerca de Batxillerat (pendent d'acords i aprovació per part de l'ANC).
- 9.- Elaboració de protocols d'accés a la informació per part de l'alumnat i el professorat.
- 10.- Elaboració d'un llistat de bibliografia que ha de conformar la biblioteca de l'aula didàctica.

3.2.4. METODOLOGIA EMPRADA EN CADASCUNA DE LES FASES DEL PROCÉS

Tenint en compte la definició dels criteris amb què s'intentava dissenyar el Servei Didàctic de l'ANC -obert, viu, guiat, informat i relacionat- es va utilitzar la següent metodologia:

- **Prospecció dels fons arxivístics, amb l'assessorament dels tècnics de l'arxiu.**

En la fase de prospecció dels fons, les recomanacions dels tècnics de l'Àrea de Fons Històrics van ser de gran ajuda. En el procés de selecció de les fonts es va treballar de manera més individual, mentre que la col·laboració va ser molt intensa en el moment de preparació del disseny de la base de dades i de preparació dels documents per la seva reproducció.

Ens vam inclinar per començar pels fons d'empresa, ja que semblava que la diversitat de la documentació que contenien, en la qual es trobava una barreja de documents d'empresa amb els personals, ens podia servir molt bé per a donar una imatge de conjunt que permetés estudiar la seva època des de diferents enfocaments.

D'altra banda, havien de ser fons no massa extensos, amb bon estat de conservació, i amb tot el treball de catalogació acabat. Es tractava de definir el sistema, per tant era millor començar per fons relativament petits que ens permetessin veure millor el conjunt i definir els criteris de manera clara abans d'entrar en fons més complexos. Més tard emprendre el Castell dosrius, de molta més envergadura.

Els fons finalment seleccionats doncs, s'inscriuen dintre de l'Àrea de Fons Històrics. Cinc d'ells del Fons d'Empresa:

Castañer (1718-1957); Riva i Garcia (1910-1941); Azucarera Motrileña (1900-1982); Compañía Española de Fomento en Africa (1910-1952)

I un dels Fons Patrimonials i Familiars:

Llinatge Sentmenat, marquesos de Castell dosrius (S. XI-XIX).

- Disseny de la base de dades

A partir del moment en què es va començar la primera selecció de documents del primer fons, es va iniciar el disseny de la base de dades.

Una primera revisió dels inventaris corresponents i el contacte directe amb els documents ens van donar ja les primeres pautes per l'elaboració dels criteris de selecció i per al disseny de la base de dades ACCESS. Tant un com l'altre serien objecte de múltiples canvis, a mida que el procés anava avançant i es perfilaven els nostres interessos de manera més clara.

Aquests criteris, que abastaven tant des de les nostres necessitats didàctiques, com de conservació del document, i la limitació necessària de les imatges a reproduir, havien de ser prou estrictes i clars com per que la identificació dels documents que s'havien de seleccionar fos ràpida i eficaç. Aquesta, hem de dir que ha estat la tasca més difícil, però també la més necessària.

Igualment, i treballant de manera coordinada amb els tècnics de l'Àrea de Fons Històrics es va dissenyar la base de dades de manera que es complissin les normes de catalogació de l'arxiu i que es donés la informació necessària a l'alumne/a de manera entenedora. Calia, a més, incorporar un apartat suplementari amb informació per al servei de reprografia amb la finalitat de facilitar la digitalització de les imatges.

Finalment es va acordar el disseny de la fitxa que havia de servir per la recollida de les dades dels documents seleccionats, i que havia de ser incorporada a la base de dades informàtica. A partir d'aquesta fitxa, es farà posteriorment una selecció dels camps, i un nou disseny per la que realment hauran de visualitzar els alumnes.

SDANC-RECERCA és el nom de l'aplicació informàtica pròpia del Servei Didàctic de l'ANC. Permet la gestió de la documentació seleccionada pel Servei Didàctic, al mateix temps que és l'element més important de cerca i consulta per a l'alumnat. Es tracta d'una base de dades, de funcionament senzill, que facilita la familiarització amb l'organització, el vocabulari i els instruments arxivístics, al mateix temps que ajuda a la cerca i relació de la documentació.

El SDANC-RECERCA dóna accés a una fitxa descriptiva per cada document en la qual hi consten diferents camps que permeten obtenir-ne una descripció senzilla.

Les fitxes del SDANC-RECERCA corresponen al conjunt de documents que el Servei Didàctic ha seleccionat de cadascun dels fons, tenint en compte un conjunt de criteris didàctics i arxivístics. La seva presentació es fa de manera unitària, amb una sola base de dades. Els inventaris de cada fons, presentats en suport paper, serveixen als usuaris per orientar-los en la selecció dels documents.

Una de les característiques principals del SDANC-RECERCA és que la consulta es fa per unitats de catalogació, és a dir, per documents i no per fons. Així, l'alumne, mitjançant els identificadors (onomàstic, temàtic, toponímic, de data, de tipus de document...), pot obtenir una relació de documents sobre el tema o etapa que hagi triat, independentment dels fons en què es trobin. En el cas que un document estigui relacionat en un *Dossier Temàtic*, consta el títol del dossier en el camp corresponent, de manera que la localització dels documents que el componen és immediata.

Cadascuna de les fitxes va sempre associada a la imatge digital del document, que es podrà visualitzar en pantalla i, si cal, reproduir.

Il·lustració núm. 1: Fitxa de Formulari de la Base de Dades SDANC-RECERCA

FONS	NIVELL DE CLASSIFICACIÓ	UC	NÚM. IMATGES	CD
162	2.1.06.01	36	2	1
TÍTOL				
Carta de Margarida Malagarriga a Joseph Castañer demanant que admetin la seva filla a la Casa de la Misericòrdia.				
CRONOLOGIA		DOSSIER TEMÀTIC		
1812, juny, 6.				
ONOMÀSTIC	CASTAÑER, Josep/ MALAGARRIGA, Margarida/			
TEMÀTIC	Vida Quotidiana/ Política Social/ Història de la Dona/ Guerra del Francès			
TOPONÍMIC	Barcelona			
TIPOLOGIA DOCUMENTAL	Carta			
OBSERVACIONS				
Barcelona. Castellà.				

Aquest formulari pren els seus camps d'un altre formulari per als primers tractaments, on s'inclouen dades internes (reprografia, localització del document, estat de conservació, etc.) i camps de cerca que no apareixen visualment però que fan possible el funcionament de la base.

A continuació es fa un extracte comparatiu entre els continguts d'una fitxa de descripció arxivística i la que s'ha dissenyat per al Servei Didàctic de l'ANC:

FITXA DESCRIPTIVA I ANÀLISI D'UN DOCUMENT ARXIVÍSTIC	FITXA DESCRIPTIVA DE LA BASE DE DADES SDANC-RECERCA
Data (cronològica i tòpica)	Data inici: data d'inici del document, dia, mes, any. (31/12/1730). Data Fi: data de final de document, dia, mes, any. Cronologia: recull la data del document, expressada de manera diferent (1730, desembre, 31).
Emissor/ Autor	Descriptor Onomàstic
Tipologia Documental	Tipologia Documental
Assumpte	Descriptor Temàtic
Anàlisi Paleogràfica	Suport, format i dimensions (En l'apartat de reproducció) Núm. D'imatges.
Anàlisi Diplomàtica	Es consigna en l'apartat d'observacions i només: si és original o còpia Llengua del document.
Anàlisi Històrica	En part es té en compte en el descriptor temàtic.
Productor	No consta directament, es reflecteix en els descriptors temàtic i onomàstic.
Arxiu Històric que custodia el document	No consta específicament (ANC) .

Descripció dels camps de la fitxa de primers tractaments SDANC RECERCA:

- IMATGES DEL DOCUMENT (Etiqueta)
- Núm. D'Imatges: Número de pàgines o imatges de què consta el document o el fragment seleccionat.
- CD: El número de CD i codi de la imatge corresponent al document.
- INVENTARI: LOCALITZACIÓ DEL DOCUMENT (Etiqueta).
- Fons: El número del fons corresponent .
- Codi Nivell: El número d'ordre del document segons l'inventari.
- UC: Número d'ordre del document seleccionat, seguint un criteri d'ordenació que ve marcat per la signatura i després per ordre de data.
- UI: Unitat d'instal·lació (caixa on es guarda el document).
- Ordre: És un camp intern, que no existeix en la descripció de l'arxiu i que resulta útil per a la localització de documents quan es dóna el cas que molts documents de semblants característiques comparteixen la mateixa signatura (per exemple, en *contractes d'arrendament*, poden aparèixer un nombre important de contractes, dels quals només se'n seleccionen alguns. Si la carpeta s'ordena per dates es consigna la data, sinó, es compten el número de documents de la carpeta i se li adjudica el núm. d'ordre que ocupa el document seleccionat. Aquesta dada pot ser complementada amb anotacions en l'apartat *d'observacions de reproducció*.
- TÍTOL: Nom del document. Si en té es preserva l'original, si és massa llarg o no en té, se li posa un títol atribuït, que defineixi el contingut.
- DOSSIER TEMÀTIC:

Hi figura el nom del dossier temàtic a què pertany el document, si és que s'ha lligat en alguna carpeta. No tots els documents s'han inclòs en un dossier temàtic.
- DESCRIPTORS¹⁸(Etiqueta)

Els descriptors, dels quals se'n recullen quatre grups diferenciats, poden incloure per a cadascun dels grups diverses possibilitats (per exemple una factura pot tenir com a descriptor temàtic: *Comerç/ vi/ vida quotidiana*). Cadascun dels descriptors es separa dels altres per una barra i un espai (/), de manera que es puguin cercar després de manera independent.

---

¹⁸ En l'inventari de la Guia Didàctica de cada fons, apareix un apartat amb el conjunt de descriptors utilitzats en les fitxes corresponents a la base de dades d'aquell fons.

- **Temàtic:** Es consignen els temes a què es pugui referir el document, o aquells que es puguin estudiar a través d'ell. L'ordre dels temes va sempre del més general al més particular. La forma de consignar-los és mitjançant noms o sintagmes nominals.

No s'hi posen en aquest apartat els noms de personatges com reis, governants etc. Quan el tema d'estudi pot ser el d'un personatge, es posa el seu nom en l'apartat onomàstic i no en el temàtic.

- **Onomàstic:** S'hi posen els noms dels personatges a què fa referència el document, els emissors o receptors (quan es coneixen), o el d'aquells personatges que es poden estudiar a través del document en concret.
- **Toponímic:** Hi consten els noms dels pobles o ciutats que apareixen en el document. Només en alguns casos es consignen els noms d'algun barri o zona particular, quan és important la seva diferenciació i llavors, sempre al darrere del nom de la ciutat a què pertanyen.
- **Tipologia documental:** Es referencia el tipus de document (per exemple: factura, rebut, escriptura, contracte, etc.)

- **CRONOLOGIA (Etiqueta)**

- **Data inici:** Data d'inici del document, dia, mes, any.

- **Data Fi:** Data de final de document, dia, mes, any.

En ser camps de cerca, les dates es posen amb xifres (31/12/1730)

Si és un document que només té una data se li posa la mateixa en els dos camps. Si es tracta d'un document que engloba parts amb diferents dates se li posa la primera i la darrera.

Quan es coneix el mes i l'any però no el dia es posa a data d'inici el primer dia del mes i any corresponent, i a la data fi el darrer dia del mes i any corresponent.

- **Cronologia:** Aquest sí que serà visualitzat en la fitxa que apareixerà en pantalla, i recull la data del document, seguint els criteris abans esmentats, però expressada de manera diferent (1730, desembre, 31).

Si la data exacta no es coneix, però tenim indicis per suposar-la, se li atribueix una data que es consigna entre corxets [1730]. En el cas de la data atribuïda, s'ha de consignar en els camps de cerca l'interval que permeti la seva localització, tal i com s'ha expressat anteriorment.

- **REPROGRAFIA (Etiqueta)**

Els camps següents presenten dues possibilitats: si/no. S'omplen després de feta la revisió de la selecció. El fet que aquests camps estiguin complerts significa que el document és finalment seleccionat i es treu de la seva ubicació (aquesta part del procés s'explica més endavant)

- Digitalitzar: Són la majoria dels documents finalment seleccionats.
- Microfilm: Aquells que per les seves característiques o estat de conservació aconsellen el microfilm com a pas previ abans de la digitalització.
- Fotocopiar: Aquells la imatge dels quals s'ha d'incorporar a la guia didàctica. La fotocòpia permet la ràpida digitalització i la incorporació en les guies. Es tracta per tant una fotocòpia d'ús intern, i no per a presentar-la a l'alumnat.
- Transcriure: Aquells documents que presenten dificultats de lectura, però que el seu contingut els fa recomanables per la recerca dels alumnes s'hauran d'acompanyar d'una transcripció que constarà en la guia didàctica corresponent.
- Imprès: si el document és imprès o no pot influir en la qualitat de la reproducció
- Reproducció: Fa referència a una valoració global sobre la qualitat de reproducció donant un valor de 1 a 4.
  - 4: Qualitat de reproducció molt bona
  - 3: Acceptable
  - 2: Necessita tractament especial
  - 1: Mala qualitat.

- Paper: Fa referència al format del paper (Din A-3, Din A-4...) i a la seva qualitat, en allò que pugui afectar la reproducció (fi, tinta de color, etc.)
- Observacions de Reproducció:

Diferents anotacions sobre localització del document, l'estat de conservació, interpretació, i, quan finalment ha estat seleccionat, indicacions per la seva reproducció.

Aquest apartat serveix també i, mentre dura el procés de selecció, per que la persona que se n'encarrega vagi fent les seves anotacions sobre la selecció, dubtes, referència a noves cerques, etc. Quan es treballa amb volums considerables de documentació és molt útil tenir un apartat on situar aquestes anotacions que faciliten posteriors seleccions i decisions.

- Qualitat didàctica:

Es posa un valor de 1 a 4, per indicar les possibilitats didàctiques del document. El detall d'aquests valors és el que segueix:

1: utilització molt puntual, poca informació, no motivadors, difícil interpretació; Les fitxes amb aquesta valoració són eliminades quan apareix un altre document de característiques semblants que millora algun dels aspectes.

2: Utilització puntual, poca informació o poc motivador, manca de dades com la data o noms o difícil interpretació.

3: Documents de continguts rics però amb problemes d'interpretació, o manca de dades, o que són documents aïllats.

4: Documents rics en continguts i que no presenten cap problema d'interpretació (amb l'ajuda de les guies didàctiques).

En alguns casos puntuals es marca amb un 5 aquells documents de característiques molt especials que els fan recomanables per la seva reproducció en les guies didàctiques o en facsimil per una utilització posterior (ambientació de l'aula didàctica). Aquesta valoració excedeix de la de *qualitat didàctica* i fa referència més bé als elements motivadors. No té per què ser necessàriament, un document que es pugui treballar amb l'objectiu de fer un treball de recerca. S'han consignat amb aquest valor per exemple una imatge d'una Verge Immaculada, a tot color, alguns plànols i gràfics, un escut nobiliari, unes pàgines escrites amb lletra gòtica i decoració floral al marge, etc.

▪ OBSERVACIONS

En aquest apartat hi consten: el lloc de producció del document i la llengua quan és diferent del català.

En línia a part es consignen aquelles observacions que es consideren pertinents sobre el contingut del document.

- Selecció de la documentació

Es va realitzar a la sala de consulta.

Per la selecció de la documentació es feia una primera revisió dels inventaris i instruments de descripció de l'arxiu, sol·licitant les Unitats d'Instal·lació corresponents. Una vegada s'obria una caixa de documents es revisaven aquests, un a un, malgrat que la tria de la caixa hagués estat per un document concret. La finalitat d'aquesta actuació era d'una banda la d'ubicar el document en concret, en el propi context, al mateix temps que servia de test a la tria inicial servint per al control dels primers criteris de selecció establerts i a l'afinament i millora dels mateixos.

Aquesta fase ha estat lenta al començament, sobre tot perquè calia afinar els criteris de preselecció. A mesura que s'ha anat millorant la seva definició s'ha vist augmentar la rapidesa en el desenvolupament de la tasca.

Atenent als criteris que a continuació es detallaran, s'anaven pre-seleccionant els documents, dels quals s'obria la fitxa corresponent en la base de dades, i es tornaven a guardar en la seva ubicació originària.

Criteris de selecció de la documentació:

- El primer de tots és *l'interès pedagògic*. Les fonts seleccionades han de tenir algun o alguns d'aquests requisits:
- Capacitat de síntesi del document. És a dir que el document en sí mateix representi una mostra a partir de la qual poder explicar una situació general.
- Aportar detalls que apropin l'alumne als fets històrics, creant un vincle de tipus afectiu. Per exemple una carta personal on es parla de com es viu la guerra.
- Documents que, comparats, puguin ajudar a veure l'evolució d'una situació.
- Fonts que facin referència als temes més correntment tractats dins de la programació del currículum educatiu.
- Fonts innovadores en quant a la temàtica més tractada o visions diferents i crítiques de les mateixes, fetes pels coetanis.
- Documents que tinguin múltiples aplicacions pedagògiques en quant a temàtiques o objectius a treballar per part de l'alumnat.
- La lectura fàcil, es considera també com un dels criteris més importants, a nivell pedagògic, ja que es tracta de conservar sempre que es pugui, la reproducció més versemblant possible, i no recórrer a la transcripció més que en els casos imprescindibles.
- A més, es té en compte la facilitat de reproducció, la qual obeeix, d'una banda, a uns criteris d'economia de recursos, i de l'altra de la necessitat de preservació dels fons. No es recomana la reproducció d'una font en mal estat a no ser que sigui realment imprescindible, i llavors ens inclinarem més per la transcripció.

Com a *criteri general i bàsic* s'ha tingut en compte que les possibilitats de treball d'un document no es tanquin en ell mateix, sinó que hi hagi possibilitat de la relació entre diferents documents d'aquell i dels altres fons.

Els documents que presentaven característiques d'excepcionalitat no s'han consignat, a no ser que precisament aquesta excepcionalitat pogués aportar elements nous a una recerca. Per exemple, en el Fons Castañer apareixen diverses carpetes de rebuts que podien ser interessants d'estudiar pel disseny dels rètols de les empreses que els emeten. El contingut de les despeses a què feien referència aquests rebuts es troben consignats en la comptabilitat de la casa o de l'empresa, i aquesta sí que s'ha referenciat, ja que dóna una visió detallada de les activitats econòmiques, dels productes, i dels proveïdors, per tant l'única aportació que podien presentar els rebuts era el disseny i s'haurien d'haver fet moltes imatges només per un possible objectiu de treball molt concret, per tant s'ha descartat la seva selecció.

Després de feta la primera selecció, s'han revisat novament els documents seleccionats, afinant la descripció feta en la base de dades i incorporant canvis, tant per la nova selecció com pel rebuig d'alguns que havien estat pre-seleccionats. Aquesta nova revisió ha permès mantenir la visió de conjunt i millorar molt la selecció final, atenent sobre tot a la relació entre els documents i a les seves múltiples utilitzacions.

- **Separació dels documents de la seva ubicació original amb la descripció i senyalització corresponent per tal de preparar-la per la seva reproducció.**

A continuació s'ha procedit a la separació dels documents i a la seva preparació per la reproducció.

Per fer aquesta separació es van tornar a demanar les caixes corresponents i es va treure el document del lloc original, per al qual es va omplir una camisa on es posava les dades que permetien identificar el document amb la finalitat de tornar-lo al seu lloc, una vegada digitalitzat.

En la camisa es posaven, a més, algunes dades per facilitar la reproducció i finalment el número d'ordre del document.

A continuació es feia un llistat de documents del fons amb la seva descripció per lliurar-la juntament amb els documents –incorporats a les respectives camises- al servei de reprografia de l'ANC

- **Revisió de la documentació separada juntament amb tècnics de l'anc per tal de comprovar les possibilitats de reproducció i de conservació del document.**

Més tard, juntament amb un tècnic de l'ANC, es revisava la selecció feta, analitzant la descripció de les fitxes, la qualitat i estat de conservació del document, i les condicions de reproducció.

Posteriorment es feia un breu informe del nombre d'imatges per fons, tipologia d'imatges (percentatges en color, blanc i negre, formats especials, etc.) per lliurar-lo al departament de reprografia.

Finalment, els tècnics de l'ANC s'encarregaven de la resta de tasques fins a la reproducció documental, amb el sistema que s'hagués establert. (Algunes reproduccions que es fan en una empresa de reproducció externa, han de seguir un procés, molt més acurat que si es fa la reproducció en un departament intern de l'arxiu, per tal de complimentar l'assegurança i la descripció).

Una vegada fetes les digitalitzacions i microfilms, es van revisar amb els originals per tal de detectar possibles errades de reproducció.

- **Elaboració de guies didàctiques.**

La Guia didàctica General es va començar a elaborar a mida que s'anava fent el procés de selecció de la documentació. Les guies didàctiques de fons, en canvi, es van fer una vegada ja feta la selecció de la documentació.

La Guia Didàctica General:

S'ha elaborat una Guia Didàctica anomenada *Metodologia i Tècniques de Recerca amb fonts d'Arxiu*. Es tracta d'un materials didàctic general i aplicable a qualsevol arxiu.

Es divideix en dues parts, la primera fa èmfasi en la metodologia i procediments generals d'elaboració d'un treball de recerca, des de la tria del tema, a la redacció.

En la segona part es fa una aproximació a les tècniques més emprades per a l'observació, sistematització i anàlisi de dades en Ciències Socials.

El Sumari d'aquesta guia inclou:

0. PRESENTACIÓ

I EL PLA DE TREBALL

Preliminars
Establiment de l'estat de la qüestió o fase de documentació
Mètode, procediments i tècniques
Observació,
Processament i anàlisi de les fonts
Redacció definitiva i presentació de la memòria escrita
Exposició oral

II. TIPOLOGIA DOCUMENTAL I TÈCNIQUES DE RECERCA

Fonts
Primàries
Secundàries

Tècniques
Història de Vida i Biografia
Catàleg
Observació
Treball de Camp

Procediments
Fitxes d'observació
Graells d'observació
Matriu de dades
Anàlisi quantitatiu
Correlació
Diagrama de dispersió

A l'inici de la guia, en l'apartat de "*Presentació*" s'explica les parts que aquesta conté i la seva utilització.

El disseny correspon a la voluntat de presentar els diferents continguts de manera clara i amena. Amb aquesta finalitat, cadascun dels capítols té, en el seu inici un quadre sinòptic, amb forma de taula, dels apartats que es desenvoluparan. En iniciar cadascun dels apartats es repeteix la part corresponent del quadre inicial, de manera que l'alumne pot anar seguint clarament el procés. Aquests quadres, a més, han estat marcats amb un color que es és el mateix per a tots els del capítol i que s'utilitza també per fer el subratllat dels subpunts o conceptes que es vol remarcar.

Quan es vol donar un missatge a l'alumne, per diferenciar-lo dels continguts exposats, es remarca el paràgraf amb color .

Les Guies Didàctiques de Fons:

S'ha realitzat una guia de fons : *Guia Didàctica del Fons Castañer*, que servirà de model per a la realització de guies didàctiques posteriors.

El sumari d'aquesta guia té els següents apartats:

- 1.- Descripció Del fons
- 2.- Presentació i possibilitats didàctiques del fons (Treballs Oberts)
- 3.- Notes per la lectura i interpretació dels documents
- 4.- Pràctiques de Recerca (treballs Orientats)
- 5.- Dossiers Temàtics del Fons Castañer (Treballs Guiats)
- 6.- Índex Temàtic, Onomàstic i Toponímic

Com la guia general, té dues parts fonamentals, la primera inclou informació general del fons, possibilitats i propostes didàctiques (amb orientacions metodològiques), un apartat de notes per la lectura i interpretació dels documents, l'inventari de les fonts seleccionades, i els índex temàtics, onomàstics i toponímics.

En la segona part s'aborden diferents propostes de treballs concrets que es poden realitzar a partir de la documentació seleccionada del fons amb una guia metodològica per assolir els objectius proposats.

La guia didàctica *Metodologia i Tècniques de Recerca amb fons d'Arxiu* ofereix un recolzament metodològic per la realització de la recerca, sense entrar en concrecions de definició dels continguts de la investigació. Les guies didàctiques de fons, en canvi, entren més en aquesta definició: en la primera part com a suggerències i orientacions, i en la segona de manera molt més guiada, pantant el procés. D'aquesta manera s'intenta arribar a la diversitat de necessitats que pugui presentar l'alumnat.

A l'inici d'aquesta guia s'explica les diferents maneres amb què es pot treballar amb ella per assolir una recerca.

Les propostes didàctiques es presenten amb tres nivells:

- Nivell 1: Després d'una presentació general de la tipologia documental i d'una descripció general del fons, es dona un llistat de possibles temes de treball que es poden assolir amb documentació del fons (apartat 2)
- Nivell 2: Després d'una descripció del context sociopolític i econòmic de l'època i de la recomanació d'unes primeres lectures per centrar la investigació, es mostren diferents propostes de treball, amb orientacions metodològiques i didàctiques. (apartat 4.3.).
- Nivell 3: El Dossier temàtic, finalment (apartat 4), desenvolupa una proposta de treball molt pantada metodològicament: L'Spiridion.

- **Elaboració dels inventaris de les fonts seleccionades dels respectius fons.**

Els inventaris, elaborats seguint directrius arxivístiques, permeten localitzar la documentació. Cadascun dels fons disposa del seu propi inventari de fonts seleccionades, de les quals hi ha la imatge digitalitzada o microfilmada, disponible en la mateixa aula.

Els ítems que es recullen en l'inventari són:

- Nom del Fons
- Codi Nivell: Es manté el mateix que té en l'inventari general, ja que, en fer la selecció de fonts es manté sempre l'estructura del propi fons.
- Unitat de Catalogació: Es tracta del número de document dintre del fons. Per establir-lo s'ha seguit l'ordre correlatiu dels documents seleccionats a partir de l'ordre establert per l'inventari.
- Títol/Descripció: És el títol del document, ja sigui propi o atribuït.
- Cronologia del document: S'estableix seguint els criteris de datació arxivístics.
- CD/Microfilm: Expressa el número de CD i pista corresponent a la imatge del document o, en el seu cas, el número de rotlle i imatge del microfilm.
- Observacions: Hi consta la població on s'origina el document, la llengua en què està escrit i, si n'hi ha, d'altres observacions sobre el suport, si és original o còpia, el contingut, estat de conservació, etc.
- **Elaboració de pautes per al disseny de les relacions del servei didàctic de l'ANC amb Instituts d'Ensenyament Secundari, en referència al Treball de Recerca de Batxillerat.**

Aquestes pautes queden pendents de realització a l'espera de l'edició dels primers materials didàctics. Una vegada en disposició d'aquests materials es faran les primeres reunions amb Inspecció d'Ensenyament, Centres de Recursos Pedagògics, Regidories d'Ensenyament i Centres Educatius, a partir de les quals es podrà elaborar unes pautes generals per la relació entre els Centres Educatius i el SDANC.

- **Elaboració de protocols d'accés a la informació per part de l'alumnat i el professorat.**

S'ha elaborat una Guia de Protocols i Accés a la Informació en què es presenta el SDANC, i s'expliquen la seva organització i funcions. Es dóna també una descripció dels materials i serveis de què disposa el Servei.

- **Elaboració d'un llistat de bibliografia que ha de conformar la biblioteca de l'aula didàctica.**

Un primer llistat de bibliografia, per iniciar el servei, és el següent:

Cal recordar que els usuaris de l'SDANC tindran accés a la biblioteca de la sala de consulta general, per la qual cosa no s'inclouen, en aquest llistat, obres de referència general com enciclopèdies, atles, diccionaris, etc.

Obres Generals:

Atlas històric: Ed. Istmo

Temes d'Història:

CARR, Raymond: *España, 1808-1975*. Ed. Ariel. Barcelona. 1982.

FERNÁNDEZ, Roberto: *España en el siglo XVIII*. Ed. Crítica. Barcelona. 1985

NADAL, Jordi: *Moler, Tejer y Fundir. Estudios de Historia Industrial*. Ariel Historia. Barcelona. 1992.

THOMSON, James: *Els Orígens de la Industrialització a Catalunya. El Cotó a Barcelona 1728-1832*. Edicions 62. Barcelona. 1994.

VILAR, Pierre: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. 4 volums. Edicions 62. Barcelona, 1987.

Interpretació de la informació:

ALZINA, C.; FELIU, G.; MARQUET, L.: *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*. Barcelona 1990.

Paleografia:

CABANES PECOURT, Mª Desamparados: *Elementos de paleografía*, València, 1972

MARIN, T; RUIZ, J.M (1984). *Paleografía y Diplomática*. Universidad Nacional a Distancia. Madrid.

MILLARES CARLO, A.: *Tratado de Paleografía Española*. Madrid. 1983 (3 vol.)

Metodologia i tècniques de recerca

ALVAR, Julio: *Etnología (Método y Práctica)*. Guara editorial. Zaragoza, 1981.

BLANCHET, et al.: *Técnicas de investigación en ciencias sociales*. Narcea. Madrid, 1989.

CABO, Isabel de: *Metodología en les ciències socials i humanes*. Universitat Oberta de Catalunya. Barcelona, 1997

CARDOSO, Ciro F.S., PEREZ BRIGNOLI, H.: *Los métodos de la historia. Introducción a los métodos y técnicas de la historia demográfica, económica y social*. Crítica. Barcelona, 1981

CARRERAS PANCHON et al.: *Guía práctica para la elaboración de un trabajo científico*. Universidad de Salamanca. Citape. Bilbao, 1994.

DESANTES-GUANter, J.M.; LÓPEZ, J.: *Teoría y técnica de la investigación científica*. Síntesis. Madrid, 1996

EDEL MENDIOCA, G.: *Manual teórico-práctico de investigación social*. Espacio Editorial. Buenos Aires, 1998.

ECO, Umberto: *Cómo se hace una tesis. Técnicas y procedimientos de investigación, estudio y escritura*. Gedisa. Barcelona, 1998.

ITURRATE, G. et al.: *Les fonts en les ciències socials. Instruments per a l'estudi de les societats*. Graó. Barcelona, 1996.

PADUA, Jorge, et al.: *Técnicas de investigación aplicadas a las ciencias sociales*. Fondo de Cultura Económica, México, 1987

PEREZ, RIART, SERRABONA: *El tractament de la Informació*. Mòduls de tècniques d'estudi. núm. 3. Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993.

QUIVY, Raymond, VAN CAMPENHOUD, Luc: *Manual de recerca en ciències socials*. Herder. Barcelona, 1997.

ROMANO, David: *Elementos y técnica del trabajo científico*. Teide. Barcelona, 1987.

RINCÓN IGEA, Delio del: *Metodologies qualitatives orientades a la comprensió*. Universitat Oberta de Catalunya. Barcelona, 1997.

SÁNCHEZ MARCOS, coord.: *Prácticas de Historia Moderna*. PPU. Barcelona, 1990.

SIERRA BRAVO, R.: *Tesis doctorales y trabajos de investigación científica*. Paraninfo. Madrid, 1995.

SIERRA BRAVO, R.: *Técnicas de Investigación Social*. Teoría y Ejercicios. Madrid. Paraninfo. 1998.

SPIEGEL, Murray R.: *Estadística. Teoría y 875 problemas resueltos*. McGraw Hill. Madrid, 1982.

3.3.- DESCRIPCIÓ DELS RECURSOS UTILITZATS

En contactes previs amb la direcció de l'Arxiu Nacional de Catalunya, aquesta institució ha posat a la disposició d'aquest projecte:

- La seva col·laboració com a institució
- La dels tècnics de l'arxiu per ajudar-nos a conèixer els fons, i aconsellar-nos sobre la selecció i reproducció dels materials etc.
- Els espais
- Suport tècnic: ordinador, serveis de fotocòpies, etc.
- Accés a la informació i dependències de la institució
- Pressupost per dur a terme les reproduccions necessàries, contacte amb d'altres institucions, desenvolupament d'activitats, etc.

A nivell personal hem disposat d'un ordinador portàtil Compaq Presario 700 que ens ha permès treballar amb facilitat tant amb la base de dades com amb l'elaboració de les guies didàctiques i d'altra documentació relacionada amb el projecte, facilitant, a més, la continuïtat de la feina tant a l'arxiu com a fora, al mateix temps que es preservava la informació recollida.

Per tal de protegir els materials i les tasques realitzades, s'anaven fent còpies de seguretat i impressions periòdiques.

Per a l'estudi i anàlisi d'altres experiències amb fonts d'arxiu hem tingut accés a la biblioteca del Departament de Didàctica de les Ciències Socials de la UB i, concretament, de la professora Gemma Tribó la qual ha investigat i publicat sobre la didàctica amb fonts d'arxiu, a més d'impartir diversos cursos i dirigir tesis doctorals amb aquesta temàtica.

A l'hora d'analitzar d'altres experiències de l'estranger, així com la perspectiva de futur i les línies de treball dels arxius catalans ens ha estat útil formar part del Comitè Organitzador i Comitè Científic de les Primeres Jornades Ensenyament Arxiu, *Didàctica amb Fonts d'Arxiu*, celebrades a Barcelona el mes de setembre de 2002, en les quals s'ha presentat el projecte que s'elabora amb aquesta llicència d'estudis.

Aquestes Jornades ens han permès aprendre sobre les experiències de Serveis Didàctics de Catalunya i d'altres autonomies espanyoles, així com europees, a través de les ponències i comunicacions presentades.

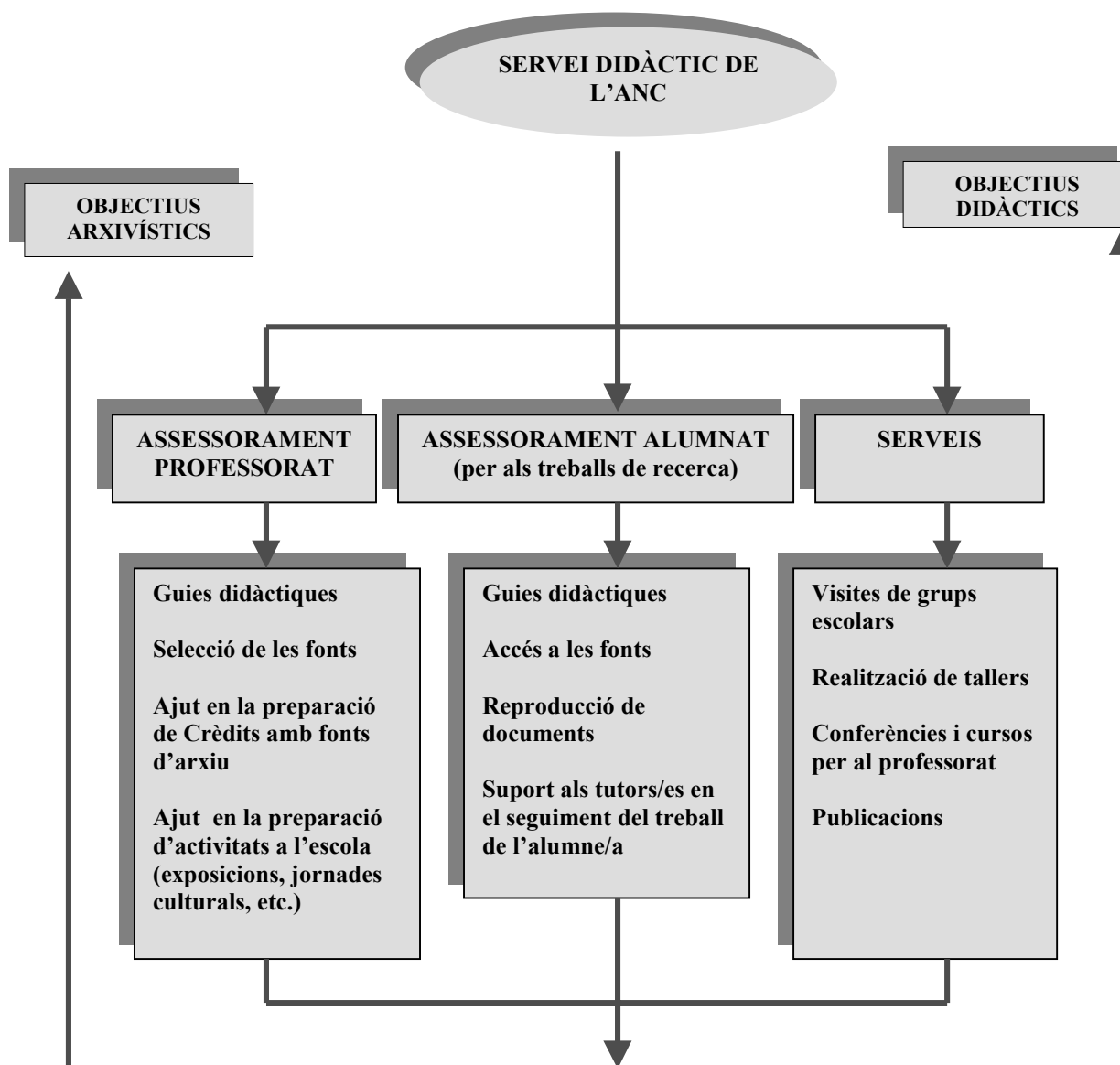
3.4.- RESULTATS OBTINGUTS

El disseny del Servei ha estat completat, i s'ha iniciat l'elaboració dels diferents materials que l'han de compondre. Aquests materials no es consideraran enllestits fins que no s'hagin posat a prova -a l'aula- i avaluats. Una vegada feta aquesta avaluació es farà la revisió -en funció de les mancances que s'hi poguessin observar- .

Amb aquesta memòria es lliuren per tant, els materials tal com estan en el mes de setembre de 2002 sense que això signifiqui que el projecte es dona per enllestit, com ja s'ha anunciat abans.

3.4.1. DISSENY DEL SERVEI: FUNCIONS

Il·lustració núm. 2: Funcions del Servei

3.4.2. RECURSOS DIDÀCTICS DEL SERVEI

L'Aula Didàctica disposa d'un conjunt de recursos pedagògics que permeten diferents maneres de dur a terme una recerca a partir de la documentació seleccionada, atenent la diversitat de l'alumnat, i que es posen al servei dels usuaris. Aquests recursos són:

- Els Inventaris
- La Base de dades Access anomenada SDANC-RECERCA
- La Guia *Guia de Protocols i Accés a la Informació*
- La guia: *Metodologia i Tècniques de Recerca amb Fonts d'Arxiu*
- Les guies didàctiques de fons
- La biblioteca d'aula.

La Guia de Protocols i Accés a la Informació explica a l'alumnat l'organització del Servei Didàctic, explicant els instruments i recursos de què es disposa.

La localització de la documentació es pot fer a partir dels *inventaris* –en suport paper- o de la base de dades *SDANC-RECERCA*.

L'avantatge de la utilització de la base de dades és que permet relacionar la documentació que procedeix de diferents fons, o seleccionar més ràpidament els documents a partir dels cercadors –temàtic, onomàstic, toponímic o de data-. L'inventari, d'altra banda és l'eina descriptiva generalment utilitzada pels investigadors. A partir del seu ús, l'alumne aprèn a investigar en un arxiu a partir dels propis instruments i sense que hi hagi una elaboració prèvia (en el sentit d'establir unes relacions).

La Guia Metodologia i Tècniques de Recerca amb Fonts d'Arxiu, dona les pautes generals per al desenvolupament d'una recerca.

Aquells alumnes que vulguin desenvolupar una recerca seguint els propis itineraris de recerca, el que anomenem **treball lliure**, ho poden fer, doncs, a partir de la guia de metodologia, dels inventaris i de la base de dades.

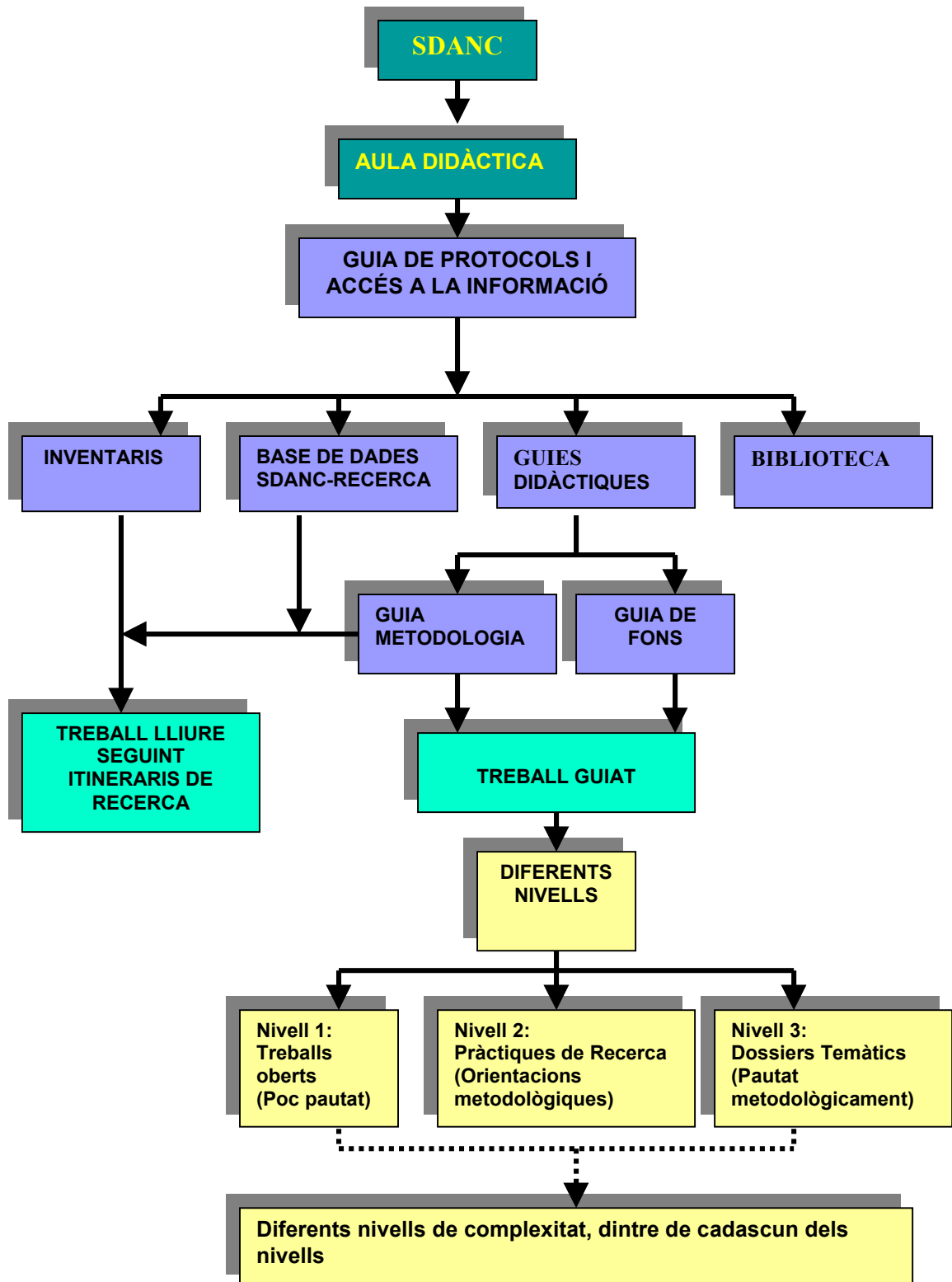
Aquells alumnes que vulguin seguir **recerques més pautades** poden utilitzar les guies didàctiques de fons, les quals presenten propostes de recerca amb **diferents nivells de complexitat** i **diferents graus de direcció**, el quals, de més oberts a més dirigits serien:

- Els que anomenem **treballs oberts** (suggerències de temes de recerca dintre d'un fons)
- **Les pràctiques de recerca** (amb orientacions metodològiques)
- **Els dossiers temàtics** (presenten propostes de treball molt pautades).

La base de dades SDANC-RECERCA i els inventaris i la guia de metodologia continuaran sent eines útils per l'alumnat que segueixi treballs pautats.

La biblioteca d'aula, així com la de consulta general de l'arxiu, estan igualment a disposició dels usuaris

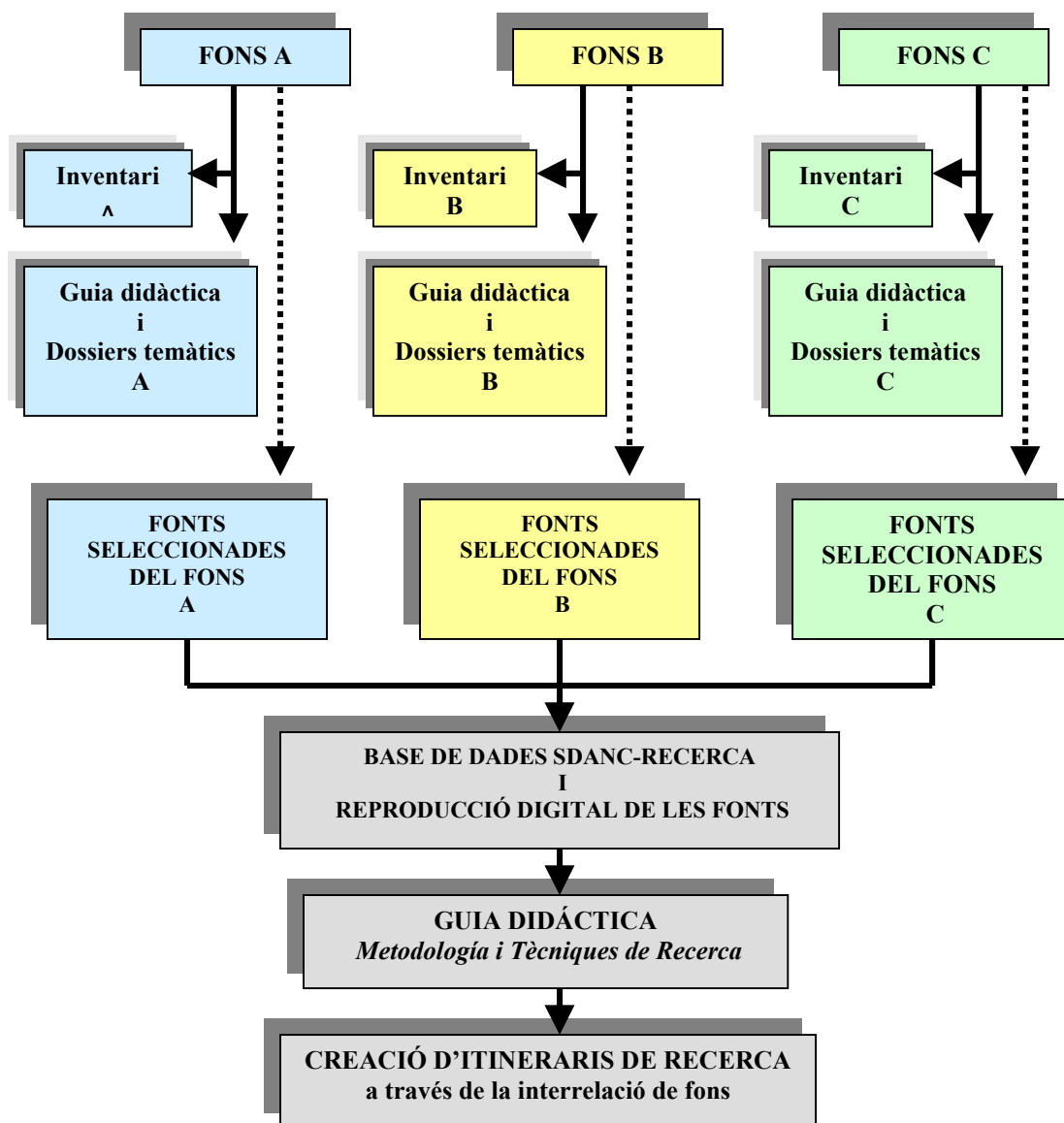
II·lustració núm. 3: Recursos Didàctics del Servei:

3.4.3. ORGANITZACIÓ DELS RECURSOS

L'esquema que es presenta a continuació expressa l'organització de la documentació seleccionada per l'SDANC

Il·lustració núm. 4: Organització de la Documentació

3.5.- SITUACIÓ DEL PROJECTE EN RELACIÓ A LES TASQUES FINALITZADES

3.5.1. DETALL DE LES TASQUES REALITZADES

TASQUES	DETALL	HORES	DIES	TOTAL DIES	
1.- Fer el buidat de fons.	Castañer	305	45	153	
	Castelldosrius	305	45		
	Carreras i Bulbena	105	21		
	Riva i Garcia	35	7		
	CEFA	70	14		
	AMSA	105	21		
2.- Disseny i implementació de la base de dades		70	14	14	
3.- Preparar la documentació per la seva digitalització	Fons: Castañer, Castelldosrius, Carreras i Bulbena	-Treure documents del seu lloc original, revisant la base de dades i afinant la selecció prèvia. -Fer camises per cada document. -Revisar documents amb arxivers.	305	45	45
4.- Elaboració Guies didàctiques	Protocols i Accés a la Documentació		21	3	3
	Metodologia i Tècniques de Recerca		630	90*	90
	Castañer		210	30	30
5.- Revisió d'imatges digitalitzades	Fons: Castañer, Castelldosrius, Carreras i Bulbena		49	7	7
					342

A més de les tasques realitzades dintre de l'ANC, per la creació del Servei Didàctic, s'han realitzat feines orientades a la **divulgació del projecte**, com és:

- La participació en l'organització de les *Primeres Jornades Ensenyament-Arxiu. Didàctica amb Fonts d'Arxiu* (Setembre 2002)
- La presentació d'una comunicació, en les citades jornades, explicant l'organització i funcionament del futur SDANC.

3.5.2. TAULA RESUM DE LES TASQUES FINALITZADES

Fons treballats	Tasques finalitzades			
	Selecció de la documentació i inclusió de fitxes en la base de dades	Elaboració d'inventari de fonts seleccionades	Preparació de la documentació seleccionada per la digitalització de les imatges	Elaboració de la guia didàctica de fons
Castañer	Sí	Sí	Sí	Sí
Castelludosrius	Sí	Sí	Sí	
Carreras i Bulbena	Sí	Sí	Sí	
Azucarera Motrileña	Sí	Sí		
Compañía Española de Fomento en Africa	Sí	Sí		
Riva i Garcia	Sí	Sí		

3.5.3. TASQUES PENDENTS DE REVISAR

Base de Dades SDANC-RECERCA	Cal que algun tècnic informàtic en revisi el funcionament correcte.
	Millorar la relació de criteris per la selecció documental.
	Cal acabar d'afinar la definició dels formularis i la selecció de fonts procedents dels tres fons no digitalitzats
<i>Guia de Protocols d'Accés al Servei</i>	Revisar-la, després de la seva avaluació
<i>Guia Metodologia i Tècniques de Recerca amb Fonts d'Arxiu</i>	Revisar-la, després de la seva avaluació Millorar la diferenciació de missatges adreçats al professorat i a l'alumnat
<i>Guia Didàctica del Fons Castañer</i>	Ampliar l'apartat de Notes per la lectura i interpretació dels documents
	Ampliar l'apartat de pràctiques de recerca, amb activitats per a l'ESO i Primària.
	Dissenyar noves carpetes temàtiques ¹⁹
	Revisar-la, després de la seva avaluació

¹⁹ Hi ha feta una preselecció documental per l'elaboració de noves carpetes temàtiques del fons: "El Camí dels Diners" –sobre l'evolució de les inversions al XIX, així com "La Fàbrica de Licors" –sobre la fabricació i comerç d'aiguardent a finals del XVIII.

3.5.4. AUTOAVALUACIÓ DE L'ASSOLIMENT DELS OBJECTIUS MARCATS

Objectius específics	Metodologia	Autoavaluació de l'assoliment dels objectius marcats
Analitzar i avaluar les experiències portades a terme de col·laboració entre professors i arxius.	Visita a alguns arxius i anàlisi de les experiències presentades a les Jornades Ensenyament-Arxiu així com la lectura reflexiva de bibliografia de referència.	Sí
Seleccionar els fons de L'ANC que puguin presentar un interès per al desenvolupament del TR de Batxillerat.	Prospecció per conèixer bé els fons de l'arxiu. Selecció de les fonts -En col·laboració amb membres de l'arxiu i tenint en compte els criteris de selecció que s'expressen més endavant-	S'ha fet la selecció de 6 fons, dels quals tres tenen ja les imatges digitalitzades i associades a la base de dades. I un d'ells té a més les guies didàctiques corresponents. Tots ells tenen els inventaris.
Preparar l'accés de l'alumnat a la informació seleccionada:	En col·laboració amb membres de l'arxiu: preparació d'estructura de col·laboració amb centres i alumnes de Batxillerat. Es materialitza en la guia de protocols.	Sí.
	Presentar les fonts d'informació prèviament seleccionades en un suport que garanteixi la màxima versemblança d'autenticitat	Sí
	presentació de les diferents possibilitats de recerca que presenta l'arxiu –en relació als materials prèviament seleccionats a alguns centres de secundària per fer-ne una primera avaluació	Es farà durant el curs 2002-2003
Preparar uns protocols d'accés a la informació	Elaboració, d'una guia sintètica i senzilla per la fàcil comprensió de l'alumnat i el professorat.	Sí
	Elaboració d' una guia sobre metodologia i tècniques de recerca	Sí

Difondre els materials i el Servei Educatiu de l'ANC	Integrar en una pàgina Web la informació treballada així com els diferents protocols per tal de fer-la accessible a la població escolar de tota Catalunya.	L'ANC aplaça aquesta tasca per un segon termini de realització
	Donar a conèixer els materials elaborats i les possibilitats de desenvolupar un TR en l'Arxiu Nacional de Catalunya als diferents centres d'ensenyament secundari de Sant Cugat i de les comarques més properes.	Es farà durant el curs 2002-2003.
	Presentació del projecte en les Primeres Jornades Ensenyament-Arxiu: <i>Didàctica amb fonts d'arxiu</i> celebrades a Barcelona al setembre 2002	Sí
Afavorir la realització de la recerca a partir de fonts primàries	Disseny i implementació d'un Servei didàctic.	Sí
Desenvolupar el sentit crític i la capacitat creadora de l'alumne, que s'identifica amb la seva pròpia història	Una vegada iniciat el Servei , s'aconseguirien aquests objectius a través de la major i millor utilització de l'arxiu com a recurs d'informació per al TR	El Servei s'iniciarà DURANT EL CURS 2002-2003, per tant, no es podrà avaluar l'assoliment d'aquests objectius fins finalitzar aquest curs.
Afavorir la valoració i el respecte del patrimoni documental		
Contribuir en la formació bàsica en matèria de mètodes i tècniques de treball de recerca històric		

4. ESTUDIS I/O CURSOS REALITZATS

Participació en l'organització de les Primeres Jornades Ensenyament-Arxiu, *Didàctica amb Fonts d'Arxiu*, realitzades a Barcelona, setembre de 2002 i organitzades per l'ICE de la UB com a:

- Membre del Comitè Organitzador
- Membre del Comitè Científic
- Comunicant

Continguts

En aquestes jornades es va presentar diverses comunicacions i ponències que, en conjunt, van ajudar a l'establiment de l'estat de la qüestió en referència a la creació de Serveis Didàctics en arxiu.

Resultats i utilitat

A més de l'aportació que representa la recopilació de les diferents experiències presentades, valorem especialment el contacte establert amb els ponents: Sra. MacBryde, del Servei Nacional d'Arxiu d'Escòcia, el sr. Ivo Mattozzi, de la Universitat de Bologna i la sra. Gracia Dorel de la Universitat de Reims, tots ells persones amb molta experiència, tant pel que fa a l'ús de la didàctica amb fonts primàries, com al disseny de Serveis Didàctics d'Arxiu, i amb un gran bagatge teòric, que els fan referents obligats en qualsevol projecte didàctic d'arxiu de certa ambició.

D'aquest contacte, s'espera obtenir una crítica del projecte que aquí es presenta, que estem segurs ha de fer millorar molt la nostra proposta, així com l'aprenentatge continuat a través del coneixement de les diferents experiències que es puguin fer a Europa.

5.- CONCLUSIONS

Aquesta llicència d'estudis ha permès, a qui escriu, la realització d'un projecte que permet ajudar l'alumnat aprendre a aprendre, la qual cosa representa una gran satisfacció personal i professional.

Quant al projecte, en sí mateix, cal dir que el SDANC no queda, ni molt menys, acabat. De fet, i amb la filosofia amb què s'ha creat –un sistema viu en permanent canvi i adaptació- mai es podrà considerar totalment acabat, però creiem que s'ha avançat molt en el seu disseny, sobretot pel que fa a l'establiment dels criteris, partint del consens entre arxivers i docents. A més, s'ha iniciat la implementació d'una aula didàctica i s'espera iniciar el servei als usuaris abans de nadal de 2002. A hores d'ara, per tant, el SDANC es troba en un punt en el qual avançar serà més fàcil.

Per a continuar amb la realització d'aquest projecte –i acceptant la demanda feta per l'ANC i la UB conjuntament- El Departament d'Ensenyament ha concedit una Comissió de Serveis, gràcies a la qual es continuarà durant el curs 2002-2003 amb el disseny i implementació d'aquest Servei Didàctic. Aquesta continuïtat creiem que pot donar una empenta molt important, no només per l'elaboració de materials didàctics i la selecció de noves fonts documentals, sinó també en els inicis del servei als usuaris.

Durant el curs 2002-2003 doncs, i gràcies a la concessió de la llicència d'estudis, està previst l'inici d'activitats de l'SDANC amb alumnes. Serà llavors quan es comprovarà si els objectius previstos, i en funció dels quals s'ha elaborat aquest projecte, es poden donar per assolits i en quina mesura. L'intercanvi, la recollida de suggerències i l'avaluació del servei, a través del permanent contacte amb els usuaris, hauran de donar les pautes per la contínua evolució d'un Servei que es planteja des de l'inici com un sistema obert, viu, guiat, informat i relacionat.

6.- RELACIÓ DELS MATERIALS CONTINGUTS EN L'ANNEX

EN SUPORT PAPER:

- **ANNEX 1. Inventaris:**
  - 1.1. Inventari de fonts seleccionades del Fons Castañer
  - 1.2. Inventari de fonts seleccionades del Fons Carreras i Bulbena
  - 1.3. Inventari de fonts seleccionades del Fons CastellDOSRIUS

- **ANNEX 2.** *Guia de Protocols i Accés a la Informació*
- **ANNEX 3.** *Guia Didàctica: Metodologia i Tècniques de Recerca amb Fonts d'Arxiu*
- **ANNEX 4.** *Guia Didàctica del Fons Castañer*

EN SUPORT MAGNÈTIC:

- **ANNEX 5. Disquet : SDANC-RECERCA (Base de Dades Access)**
  - 5.1. Base de Dades Castañer
  - 5.2. Base de Dades CastellDOSRIUS
  - 5.3. Base de Dades Carreras i Bulbena
  - 5.4. Base de Dades Provisional dels Fons: Burés, Riva i Garcia, AMSA i CEFA.

➤ **ANNEX 6. Disquet (WORD):**

- 6.1. Inventari de fonts seleccionades del Fons Castañer
- 6.2. Inventari de fonts seleccionades del Fons Carreras i Bulbena
- 6.3. Inventari de fonts seleccionades del Fons Castellodosrius
- 6.4. *Guia de Protocols i Accés a la Informació*

➤ **ANNEX 7. CD. (WORD)**

- 7.1. *Guia Didàctica: Metodologia i Tècniques de Recerca amb Fonts d'Arxiu*
- 7.2. *Guia Didàctica del Fons Castañer*

7.- BIBLIOGRAFIA

ALBERCH, R.; BOADAS, J.: *La función cultural de los archivos*. IRARGI, Centre de Patrimoni d'Euskadi, Departament de Cultura del Govern Basc, Bergara. 1991

ALVAR, Julio(1981). *Etnología (Método y Práctica)*. Zaragoza. Guara editorial.

ARNAU GRAS, Jaume (1997). *Metodologies quantitatives en la investigació psicològica*. Barcelona. Universitat Oberta de Catalunya.

ARREY, F.; CASAS, C.; SANLLORENTE, R., TRIBÓ, G.: *Una experiència arxiu-escola: apropament a la Història Contemporània de l'Hospitalet de Llobregat*. A " I Jornades de Didàctica de les Ciències Naturals i Socials al Baix Llobregat (1994)". Col. Llorenç Sans d'Estudis del Baix Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. ps. 201-218

AUSUBEL, D.P.: *Psicología educativa: Un punto de vista cognitivo*. México. Trillas. 1996

BLANCHET, et al. (1989). *Técnicas de investigación en Ciencias Sociales*. Madrid. Narcea.

BOADAS,J.: *Estratègia de difusió dels arxius catalans: anàlisi d'actuacions i algunes propostes*. A "Lligall 8. Revista Catalana d'Arxivística." Ps.157-175. 1994.

BORRAS, J.M.: *Fuentes orales y enseñanza de la historia. Aportaciones y problemas*. A "Historia y fuente oral". Núm 2. Publicaciones de la Universidad de Barcelona. 1989.

CABO, Isabel de (1997). *Metodologia en les Ciències Socials i Humanes*. Barcelona. Universitat Oberta de Catalunya.

CARDOSO,Ciro F.S., PEREZ BRIGNOLI, H. (1981). *Los métodos de la historia. Introducción a los métodos y técnicas de la historia demográfica, económica y social*. Barcelona. Crítica.

CARRERAS PANCHON et al. (1994). *Guía práctica para la elaboración de un trabajo científico*. Universidad de Salamanca. Bilbao. Citape.

CASAS AZNAR, F. (1989). *Técnicas de investigación social: los indicadores sociales y psicosociales*. Barcelona. Biblioteca universitaria PPU.

CASTELLS, M. (1996). *La era de la información. La Sociedad red*. Madrid. Alianza.

CASTELLON, F. et altri: *Difusión del Patrimonio Histórico*. Consejería de Cultura. Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico. 1996

CHANSEL,D.; GREENE, J.P.; KECSKEMETI,C.; WOLOSZYNSKI, R.: *Aprender et enseigner l'histoire de l'Europe du 20e siècle*.Symposium pour une perspective pluraliste et tolérante de l'enseignement de l'histoire – diversité des sources et

didactiques nouvelles. Bruxelles, 10-12 décembre 1998. Conseil de la Coopération Culturelle. Conseil de l'Europe

COLL, C.; SOLÉ, I.: "Cuadernos de Pedagogía", núm 168.

CUÑÉ, B.; SALAT, T.; MONTAGUT, M.D.: *Organització del Servei Educatiu a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera*. A "Lligall 4. Revista Catalana d'Arxivística", ps. 169-174

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (1997). *El Treball de Recerca. Química Salters*. Barcelona.

DESANTES-GUANter, J.M.; LÓPEZ, J. (1996). *Teoría y técnica de la investigación científica*. Madrid. Síntesis.

EDEL MENDIOCA, G. (1998). *Manual teórico-práctico de investigación social*. Buenos Aires. Espacio Editorial.

ECO, Umberto (1998). *Cómo se hace una tesis. Técnicas y procedimientos de investigación, estudio y escritura*. Barcelona. Gedisa.

FAVIER, J.: *La pratique archivistique française*. Paris. Archives nationales. 1993.

FICARELLI, E. ZACCHÉ, G (2000): *La didattica negli archivi*. Archilar. Archivio Historico Comunale. San Miniato.

FONTANA, J.: *L'arxiu com a testimoni de vida*. A "Lligall 12. Revista Catalana d'Arxivística". Ps. 7-12. 1997

FUSTÉ, R. et alii (1999): *Treballs de Recerca. Orientacions per al professorat de Batxillerat*. Barcelona. Secció tècnica d'ensenyament. Col·legi Oficial de Químics de Catalunya,

GONZÁLEZ DUQUE, L.; MARTIN HERNÁNDEZ; U.: *Los archivos y la enseñanza de la historia*. Ayuntamiento de La Laguna, Delegación de Cultura y Patrimonio Artístico. 1995

GUTIÉRREZ, G.; PARRAMON, C.: *Els arxius i l'activitat escolar*. A "I Jornades de Didàctica de les Ciències Naturals i Socials al Baix Llobregat (1994)". Col. Llorenç Sans d'Estudis del Baix Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. ps. 65-77

HERNANDEZ OLIVERA, L.: *De profesores a alumnos: la perspectiva educativa de los archivos*. A "XII Jornadas de Archivos Municipales". Consejería de Cultura de la Comunidad de Madrid y Ayuntamiento de Coslada. 1998. Ps.143-155

ITURRATE, G.: *Aproximació teòrica a la tipologia de l'usuari d'arxius*. A "Lligall 7. Revista Catalana d'Arxivística". Ps. 77-95.1993.

ITURRATE et altri : *Les fonts en les Ciències Socials. Instruments per a l'estudi de les societats*. Ed. Graó. Barcelona. 1996

ITURRATE, G.: *Planificar el servicio pedagógico del archivo*. A "Boletín ANABAD" núm. 2 Ps. 25-45. Abril-Junio. 1996.

LAZARSELD, P. (1973). "De los conceptos a los índices empíricos". A *Metodología de las Ciencias Sociales I. Concepto e índices*. Barcelona. Laia.

LÓPEZ FACAL, R.: *Aprendizaje de la cultura y cultura del aprendizaje. Reflexiones acerca de la enseñanza y el aprendizaje de la historia*. A "Didáctica de las Ciencias experimentales y sociales." núm. 14. Universidad de Valencia. 1999.

LÓPEZ FACAL, R.: *Pensar históricamente. Una reflexión crítica sobre la enseñanza de la historia*. A "Iber". Núm. 24. Ps. 46-57. Maig-Juny 2000.

MARDONES, J.M.; URSÚA, N. (1982). *Filosofía de las Ciencias Humanas y Sociales. Materiales para una fundamentación científica*. Barcelona. Fontamara.

MARIN, T; RUIZ, J.M (1984). *Paleografía y Diplomática*. Universidad Nacional a Distancia. Madrid.

MAYAYO et altri: *La història i els joves investigadors catalans. Ponències i comunicacions de les Primeres Jornades de Joves Historiadors Catalans celebrades al Centre Cívic de les Cotxeres de Sants els dies 4,5 i 6 d'octubre de 1984*. Ed. La Magrana. Institut Municipal d'història de l'Ajuntament de Barcelona. 1986.

MOYA, Jeroni: *El treball de recerca al Batxillerat*. Departament d'Ensenyament.

PADUA, Jorge, et al. (1987). *Técnicas de investigación aplicadas a las Ciencias Sociales*. México. Fondo de Cultura Económica.

PAGÈS, J.; SANTIESTEBAN, A.: *Elements per a un ensenyament renovat de les Ciències Socials: Procediments amb fonts primàries i aprenentatge de la Història*. A "I Jornades de Didàctica de les Ciències Naturals i Socials al Baix Llobregat (1994)". Col. Llorenç Sans d'Estudis del Baix Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

PEREZ, RIART, SERRABONA (1993) *El tractament de la Informació. Mòduls de tècniques d'estudi. n° 3*. Barcelona. Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya.

PLUMMER, Ken (1989). *Los documentos personales. Introducción a los problemas y la bibliografía del método humanista*. Madrid. Siglo XXI.

POLA, Ana (1993). *Matemáticas en sondeos y sistemas electorales*. Zaragoza. Universidad de Zaragoza.

PUIG, Irene de (1993). *Los procedimientos*. Barcelona Octaedro.

PUIG, M; JOFRE, L. (1999). "La gestió dels documents a la Societat de la Informació". *Lligall*, 15. pp. 319-327.

QUIVY, Raymond, VAN CAMPENHOUD, Luc (1997). *Manual de recerca en ciències socials*. Barcelona. Herder.

RINCÓN IGEA, Delio del (1997). *Metodologies qualitatives orientades a la comprensió*. Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya.

ROMANO, David (1987). *Elementos y técnica del trabajo científico*. Barcelona. Teide.

SIERRA BRAVO, R. (1995). *Tesis doctorales y trabajos de investigación científica*. Madrid. Paraninfo.

SIERRA BRAVO, R. (1998). *Técnicas de investigación social. Teoría y ejercicios*. Madrid. Paraninfo.

SPIEGEL, Murray R. (1982). *Estadística. Teoría y 875 problemas resueltos*. Madrid. McGraw Hill.

TARRAUBELLA, X.: *Els arxius i els seus usuaris*. A "Lligall 12. Revista Catalana d'Arxivística." Ps.191-203.1997.

TREPAT, C.: *Procedimientos en historia. Un punto de vista didáctico*. Barcelona. Ed. Graó. 1995.

TRIBÓ, G.: *Arxius, fonts i didàctica de la història a Catalunya*. A "BALMA. Didàctica de les Ciències Socials, Geografia i Història". Núm 2. Ed. Graó. Barcelona. 1995

TRIBÓ, G. (2001). "Didàctica de la Història". *Historia, Antropologia y Fonts Orals. UB*. pp.159-176

TRIBÓ, G. (2001). "Arxius i Didàctica de la Història". *Avenç*, 260.

TRIBÓ, G. (2001). "Ensenyar i Aprendre Història". *Avenç*, 261. pp. 45-52.

TRIBÓ, G. Coord. (2002). *Didàctica amb Fonts d'Arxius*. Llibre d'Actes Primeres Jornades Ensenyament-Arxius. 5a 7 de setembre de 2002. ICE UB. Barcelona.